

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Bayramova Qumaş Məhəmmədbaba qızı
(MAGİSTRANTIN A.S.A)

“*Samuel Huntington*” Medeniyyətlərin çatışması ”
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı 060213 Beynəlxalq münasibətlər

İxtisaslaşma Beynəlxalq münasibətlər və Diplomatika (Türk proqramı)

Elmi rəhbər:

Dr. Elşən Məmmədli

Magistr proqramının rəhbəri:

Kafedra müdiri

Dos. Dr. Fəriz Əhmədov

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

«Təsdiq edirəm»
Magistratura mərkəzinin direktoru
_____/A.S.A./
«____» «____» 20____ il.

MAGİSTRANTIN FƏRDİ İŞ PLANI

Magistrant _____
(A.S.A.)

Magistr dissertasiyasının mövzusu _____

Elmi rəhbər _____
(A.S.A., elmi dərəcə və elmi ad)

Məsləhətçi _____
(A.S.A., elmi dərəcə və elmi ad)

Kafedra _____

İxtisas /Magistr proqramı/ _____
(adı və şifri)

İxtisaslaşma _____
(adı)

Magistr proqramının rəhbəri _____
(A. S.A., elmi dərəcə və elmi ad)

Magistraturada təhsil aldığı dövr _____

Magistr dissertasiyasının kafedraya təqdim edilməsinin son müddəti _____

Magistrant (A.S.A.) _____ *imza, tarix*

Magistr proqramının rəhbəri (A.S.A., elmi dərəcə və elmi ad) _____ *imza, tarix*

Elmi rəhbər (A.S.A., elmi dərəcə və elmi ad) _____ *imza, tarix*

Kafedra müdiri (A.S.A., elmi dərəcə və elmi ad) _____ *imza, tarix*

Samuel P. Huntington, medeniyetler çatışması teziyle dünyadaki mevcut medeniyetlerin Batı'yı taklit edemeyecek farklı zatiyetlere sahip olduğunu iddia eder. Huntington'a göre: "Yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacak. Beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hâkim mücadele kaynağı kültürel olacak. Millî devletler dünyadaki hadiselerin yine en güçlü aktörleri olacak fakat, global politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecek. Medeniyetlerin çatışması global politikaya hâkim olacak. Huntington Batı'nın dünya hâkimiyetini ve değerlerini tehdit eden diğer medeniyetlericiddiyetle değerlendirerek stratejisini buna göre oluşturması gerektiğini iddia ediyor. Huntington medeniyetler çatışması tezini esas olarak Batı için bir "strateji" belirlemek aygısıyla ifade etse de, tezin aynı zamanda "tarih" ve "siyaset felsefesi" tartışmalarını tahrikedeceği de açıktır. O yüzden medeniyetler çatışması tezinin esas olarak stratejik bir karakteri olduğu ihmal edilmeden, tarih ve siyaset felsefesi sahalarına sirayet edecek boyutları dikkate alınmalıdır. Bu üç boyuttan herhangi birinin ihmali meselenin künhüne vakıf olmayı zorlaştıracaktır.

Huntington, Arnold Toynbee'nin A Study Of History adlı eserinde dünya üzerinde belli başlı yirmi bir tane medeniyet teşhis ettiğini fakat bunların çağdaş dünyada altı tane medeniyetin var olduğunu ancak bunların sayısının sekize kadar çıkabileceğini söylemektedir. Bu medeniyetleri ise şöyle sıralar; 'Batı, Konfüçyus, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve Afrika' medeniyetleridir. İlerleyen bölümlerde değinilecek olmasına rağmen şunu belirtmek isterim ki Huntington dünya üzerinde var olduğuna inandığı sekiz medeniyetten sadece 'İslam Medeniyeti' ve 'Konfüçyus Medeniyeti' ile uğraşmakta ve bunları batının en büyük düşmanları olarak üstü kapalı belirtmektedir.

Medeniyetler Çatışması Tezi, yeni dönemde ABD'nin küresel finans mekanizmaları üzerindeki kontrolünü, teknolojik ve askeri avantajını – eğer gizlemiyorsa – göz ardı ediyor demek olduğunu aşkar ediyor. Huntington katı güç (ekonomik ve askeri güç) ile (diğer ülkelere istediğini yaptırma becerisi

anlamında) yumuşak güç ayrımı yapar. Yerleşmedeki artışa ve dinin kamusal alana geri dönmesine dikkat çeker fakat başka bir çok bilim adamı tarafından savunulan eşzamanlı küreselleşme boyutunu gereğinden daha az önemsemiştir. Huntington ABD’de üretilen ve ihracatı milyarlarca dolar gelir getiren müzik, film gibi popüler kültür ürünlerinin ABD ihracatında çok önemli bir yer tuttuğunu ise dikkate almamış görünmektedir. Özellikle ABD film sanayisindeki ihracatın uçak sanayisindeki ihracatı aştığını dikkate alırsak, ABD’nin diğer ülkeler üzerinde ekonomik ve kültürel gücünün boyutunu daha net görebiliriz.

Huntington’un dünya siyasetinde ulus devletlerin en önemli aktörler olmaya devam edeceği görüşü onun işaret ettiği medeniyetler arasındaki bütünleşmeyle çelişen bir durumdur. Bu anlamda Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi bir çok ulus devletin egemenliklerinin bir bölümünü devrettiği devletler üstü kurumların gücünü ihmal etmiştir. Diğer yandan da ulus devletlerin çıkarları, ilişkileri ve çatışmaları giderek kültür ve medeniyet faktörleri tarafından biçimlendirilmekte olduğu belirtmektedir. Ancak bu teziyle yazar, Ortodoks Yunanistan’ın Avrupa Birliği’ne üyeliğini, Ortodoks Gürcistan’ın neden Rusya ile değil de Türkiye’yle yakınlaşma içinde olduğunu, mücadeleleri oldukça eskilere giden Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ve siyasal yakınlaşmayı, Azeri-Ermeni çatışmasında Müslüman ve Şii İran’ın neden Müslüman Şii ağırlıklı Müslüman Azerbaycan’ı değil de Ortodoks Ermenileri desteklediğini açıklamakta zorlanacaktır. Bu örnekler ulus devletin önemli bir aktör olarak devam edeceğini teyit etse de, Medeniyetler Çatışması Tezi’nin özünü oluşturan ulus devletler, dinsel veya kültürel çıkarlarına göre değil daha çok ekonomik ve siyasal çıkarlarına göre hareket ederler.

Huntington, 21. yüzyılın din ağırlıklı bir medeniyetler çatışmasıyla belirleneceğini ifâde ederek, Çin uygarlığını ve İslâm’ı, Batı’nın yeni düşmanları olarak lanse etmekte ve tanımladığı sekiz uygarlığın arasında, en ciddî çatışmaların İslâm uygarlığı ve Çin uygarlığı ile Batı uygarlığı arasındaki çatışma olduğunu söylemektedir.

Bu çerçevede “Batı medeniyetinin varlığını sürdürmesi, Amerikanın Batılı kimliğini yeniden onaylamasına ve Batılıların, medeniyetlerinin evrensel değil, tek ve biricik (unique) nitelik taşıyan bir medeniyet olduğunu kabul ederek, onu Batılı olmayan toplumlardan gelen saldırılara karşı yenilemek ve korumak için birleşmelerine bağlıdır.” Sonuç olarak, medeniyetler arası bir dünya savaşının önlenmesi, dünya liderlerinin küresel politikaların çok medeniyetli niteliğini kabul etmelerine ve bu niteliği sürdürmek için işbirliği yapmalarına bağlıdır.

Huntington'un 21. yüzyıldaki yeni emperyalizmin kültürel temelini atmak istediğini, ancak Batı dışındaki medeniyetleri farklı ilân ettiği ve ayrımcılık yaptığı için başaramadığını ifâde etmektedir. Yâni, Huntington yeni dünya düzeninin tesisi için, yeni düşman yaratmanın alt yapısını hazırlamaya çalışmış ve yönlendirmelerde bulunmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından, kendine bir düşman arayan Batı, “Medeniyetler Çatışması” teziyle birlikte “fundamentalizm” adı altında yeni bir düşman bulmuştur.

Huntington'un “Medeniyetler Çatışması” tezi yabancı ve yerli akademik ve politik çevrelerde ve medyada yoğun olarak tartışılmıştır. Siyasî karar mekanizmaları ile siyaset teorisyenleri arasında ilginç bir hukukîleştirme ve meşrulaştırma ilişkisi olagelmıştır. Özellikle siyasî değişimin ve yeni dünya düzen arayışlarının yoğunlaştığı dönemlerde bu ilişki tarzı daha da yaygınlık kazanmaktadır. Soğuk savaş sonrası dönemde yeni dünya düzeni sloganı çerçevesinde yaygınlaşan yeni teoriler hâkim siyasî güçlere kamuoyu oluşturma ve meşruiyet kazandırma doğrultusunda önemli hizmetler sunmuşlardır. En çarpıcı misâlini Fukuyama'nın ‘Tarihin Sonu’ tezinde gördüğümüz bu ilişki türünün son misali Huntington'un ‘Medeniyetler Çatışması’ tezidir. Muhteva açısından birbiriyle çelişen bu iki tez zamanlama ve ABD dış politikasının teorik zeminini oluşturmak bakımından ciddî benzerlikler arz etmektedir.

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ

Samuel Huntington “Medeniyetlerin Çatışması”

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Bayramova Qumaş

Tez danışmanı

Dr.Elşen Memmedli

BAKÜ - 2015

Giriş	3
-------	---

I BÖLÜM

MEDENİYYET VE KÜRESEL POLİTİKA

1.1. Medeniyet ve Kültür Kavramları	12
1.2. Samul Huntington ve Medeniyetler Arasındaki Mücadele	25
1.3. Samuel Huntington ve Yeni Dünya Öngörüsü	39

II BÖLÜM

İSLAM VE BATI UYGARLIĞINDA MEDENİYETLERİN ÇATIŞMASI

2.1. İslam Uygarlığı ve Batı Medeniyeti	46
2.2. Samuel Huntington`un Postmodern ve Modern medeniyeti	56
2.3. Batı Değerleri ve İslam Dünyası	59

III BÖLÜM

SAMUEL HUNTINGTON VE YENİ DÜNYA MODELİ

3.1. S. Huntington “Medeniyetlerin Çatışması” Kavramı	73
3.2. S.Huntington ve Yeni Dünya Düzeyi Paradigması	93
Sonuç	101
Kaynakça	104

Giriş

İnsanlık, uzun evrimi boyunca hemen hemen hep aynı kavramları açıklamaya çalışmıştır. Bunların başlıcaları bizzat insan ve insanlıktır. Ancak, insan kendisini açıklarken daha çok eserlerini dikkate almış ve çoğu kez kendisi yerine eserlerini açıklamıştır. Bu açıklamalar da zaman içinde evrim geçirmiş ve bugüne kadar gelinmiştir. Yeni açıklamalar eski açıklamalardan kaynaklandığı halde, yeniler çoğu zaman eskileri inkar etmiştir. Böylece evrim; tez, anti-tez, sentez süreci içinde gelişmiştir. Evrimin her aşamasında insan kendisini ve eserlerini yeniden tanımlamış ve yorumlamıştır. Bu da farklı kültür ve medeniyet anlayışlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu kültür ve medeniyetler ilk bakışta birbirlerinden ne kadar farklı görülseler de, yine de hepsi bu dünyada insan tarafından ve insan için geliştirilmiş yaşam biçimleridir. Üstelik her kültür ve medeniyet, bir başkasından aldığı unsurlarla beslenmiş ve gelişmiştir. Bu gelişme bir süreç olduğundan, diyalektik çatışma daha çok, toplumların kendi içinde olmuştur. Toplumlararası çatışma ise medeniyet farkından daha çok, menfaat farkından kaynaklanmıştır.

Medeniyetler çatışması yaklaşımı da yaşadığımız çağı, bu çağa egemen olan temel dinamikleri ortaya çıkarabilmek için kullanılan bir açıklama modelidir. Son 10-15 yıldaki popülerliğini bu konuda makale ve kitapları olan Samuel P. Huntington isimli düşünüre borçludur. Profesör

Huntington, uluslararası ve bölgesel stratejik çalışmalar, dış politika ve ulusal güvenlik konularında uzman bir öğretim üyesi ve yazardır.

Medeniyetler çatışmasının tezinin arkasındaki temel fikir, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile sona eren soğuk savaş sonrasında Dünya'daki muhtemel gelişmelere açıklama getirebilmektir. Bu dönemin anlaşılıp açıklanmasına ve muhtemel gelişmelerin öngörülmesine ilişkin tek tez Huntington'ın yaklaşımı olmamakla birlikte son 10-15 yılda konu hayli yoğun ilgi görmüştür.

Tarihi ve güncel siyasi bir vakayı yorumlarken medeniyetleri tahlil birimi olarak ele almak mümkündür. Bu akımın kurucusu ünlü İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'dir. Ünlü Amerikalı siyaset bilimci ve karşılaştırmalı politika uzmanı Samuel Huntington (1927-2008) da bu akımın 20. yüzyılda ön plana çıkmış bir diğer önemli temsilcisidir. 11 Eylül 2001 olayları sonrası Huntington'ın ünlü Medeniyetler Çatışması tezinin doğrulandığını ileri sürenler olmuştur. Samuel Huntington ve onun Medeniyetler Çatışması tezi paralelinde düşünenler etnik ve siyasal çatışmaların temelinde medeniyetler ayrımının yattığına inanmakta ve özellikle tarihi, ideolojik ve dini-kültürel sebeplerle birbirine düşmanlık güden medeniyetlerin çatışmasının kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedirler. Bu yazıda Huntington'ın Medeniyetler Çatışması tezini inceleyecek ve eleştirisini yapmaya çalışacağım.

Samuel Huntington'ın ilk olarak 1993 yılında *Foreign Affairs* dergisinde yayınlanan “Uygarlıklar Çatışması Mı? (The Clash of Civilizations?)” isimli makalesi, George Kennan'ın İkinci Dünya Savaşı sonrasında yayınladığı ve Soğuk Savaş dönemi Amerikan politikalarına şekil veren yayını *Sources of Soviet Conduct*'ta olduğu gibi büyük bir ilgi ve bir o kadar da tepkiyle karşılandı. Daha sonra “Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order)” ismiyle kitaplaştırdığı makalesinde Huntington, temel olarak küresel politikanın yüzlerce yıllık birikimler sonucu oluşmuş kültürler çerçevesinde şekillendiğini ve kültürel olarak dünyada çeşitli blokların oluştuğunu savunur. Hatta ona göre bu kamplaşma Soğuk Savaş dönemi kapitalizm ve Marksizm ayrışmasından çok daha şiddetli ve tarihi temelleri olan bir çatışmadır. Bunun sonucunda Huntington özellikle tarihi, ideolojik ve dini-kültürel sebeplerle birbirine düşmanlık güden medeniyetlerin çatışmasının kaçınılmaz olduğunu ileri sürer. Bu düşünceden hareketle Huntington, dünyayı sınırları kesin olarak belirlenmiş dokuz medeniyete (Batılı, İslam, Latin Amerikalı, Afrikalı, Çinli, Hindu, Ortodoks, Budist, Japon) ayırır. Dahası dünyanın geleceğine yön verecek olan en geniş coğrafyalara yayılmış iki medeniyet (Batılı ve İslam) arasında Carls Schmitt'in dost-düşman (friend-foe) ayrışmasında olduğu gibi kaçınılmaz bir çatışma olacağını iddia eder. Gerçekten de Amerika'da yakın geçmişte yeni muhafazakarların (neo-con) Orta

Doğu'da izlediği politikalar, Cumhuriyetçi ABD başkanı George W. Bush yönetiminin de bu iddialı tezi benimsediğini ve politikalarını ona göre ayarladığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Doğal olarak bu tez hem İslami, hem de Batılı unsurlar barındıran (Huntington'a göre "bölünmüş" ya da "bölünük ülke" yani ne Batılı, ne de İslam ülkesi veya hem Batılı, hem de İslam ülkesi) Türkiye'nin hiçbir zaman Batı'nın güvenilir bir dostu ve Avrupa Birliği'nin tam üyesi olmayacağını öngörüyor ve Türkiye'ye Batılı olmaktan vazgeçerek İslam dünyasının liderliğine oynamayı öneriyordu.

Medeniyetler Çatışması tezinin eleştirilebilecek en önemli noktalarından biri kuşkusuz Huntington'ın çeşitli medeniyetler arasındaki tarih boyunca süregelen ilişkileri ve etkileşimleri küçümsemesi, hatta görmezden gelmesi, sınırları kesin olarak çizilmiş birbirinden tamamıyla bağımsız ve farklı medeniyetlerin sürekli bir çatışma içerisinde olduğunu iddia etmesidir. Huntington'a göre "Medeniyetler Savaşı, bizim (Batı'nın) Yahudi - Hristiyan mirasımıza, bugün ulaştığımız seküler noktaya ve bunların tüm dünya ölçeğinde yaygınlaşmasına karşı gösterilen akıldışı, ama hiç kuşkusuz yüzyıllardan bu yana süren eski bir rekabetin tarihi tepkisidir". Tüm Avrupa ve Yakın Doğu coğrafyasının tarihini bir İslam-Batı savaşı olarak nitelendiren Huntington, bu coğrafyada meydana gelen siyasi çekişmelerin ve tüm büyük savaşların sebebini de yine İslam-Batı arasındaki çekişmeye bağlamaktadır. Ancak Huntington eserinde ne

İngiltere ile Fransa arasında yüzlerce yıl devam eden çekişmeleri, ne bir yüz yıl boyunca Avrupa halklarının birbirini Hristiyanlık adına öldürmelerini, ne Batılı devletlerin Dünya Savaşlarında birbirlerine düşman kesilmelerini, ne de tarih boyunca Müslüman ve Hristiyan medeniyetler, devletler arasında zaman zaman kurulmuş dostça ilişkileri, kültürel paylaşımları açıklayamamıştır. Oysa Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında Batılılar tarafından öldürölen Batılıların (Hristiyan-Musevi) sayısı, Haçlı Seferlerinde Müslümanlar tarafından öldürölen Batılılardan daha az değildir. Huntington'ın Batı medeniyeti dışında varsaydığı İslam'ın ise tarihte hiçbir zaman Batı medeniyetinden bu denli uzak, bu denli bağımsız olduğu iddia edilemez. Geçmişte, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında kalmış Doğu Avrupa ölkeleri bugün AB'ye tam üye olmuşlardır. Özellikle Türkleri kastederek Müslüman kimliğinin AB'de yerinin olmadığını savunmak Osmanlı'nın Avrupa coğrafyasındaki fiili ve resmi varlığını da inkar etmek olur. Bununla birlikte, Türklerin Avrupa kültüründe yerlerini olmadığını savunmak geçmişte Avrupa'nın tarihsel gelişiminde Avrupa'yı şekillendirmiş pek çok savaş, antlaşma ve diplomatik ilişkileri de yok saymak demektir. Gerek Avrupa kültürünün kilometre taşlarından olan Roma İmparatorluğu'nun yıkılışında Hun Türklerinin etkisi (Hun kavimlerinin Avrupa'ya göçü birçok Avrupa kavminin yer değiştirmesine, dolayısıyla ölkelerinin de farklı coğrafyalarda kök salmasına sebep olmuştur),

gerekse çeşitli Avrupa krallıklarının Osmanlı'dan yardım talepleri (örneğin 1532 yılında, Osmanlı'nın, Macar Kralı Yanoş'a yardım etmek için Roma-Germen imparatorluğu üzerine Almanya seferini başlatması), Avrupa siyaseti ve kültüründe Türklerin ve Müslümanların etkisini gösteren ve onlarca benzerine rastlanabilecek iki basit örnektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletleriyle kurduğu yüzlerce yıllık diplomatik ve kültürel ilişkiler Huntington'ın tezinde açıkçası göz ardı edilmiştir. Dahası Huntington tek bir Batı ve tek bir İslam olduğuna inanmakta, laik, çağdaş, AB tam üyelik müzakereleri yapan Türkiye Cumhuriyeti'ni dahi kökten dinci İslami rejimlerle ayıştıramamaktır. Oysa Malezya'daki İslam ile İran'daki, Suudi Arabistan'daki veya Libya'daki İslam birbirinden oldukça farklıdır. Aynı Batı'da Rum Ortodoksluğu ile Anglo-Sakson Protestanlığı'nın farklı olduğu gibi tek bir Batı ya da tek bir Doğu'dan söz etmek imkansızdır. Huntington'ın saplantı derecesinde önem verdiği kültürlerin oluşmasında din kadar milliyetçilik (etnisite) ve siyasi ilişkiler de etkilidir. Benedict Anderson "Imagined Communities (Hayali Cemaatler)" isimli eserinde milliyetçiliğin ve ulus kavramının nasıl siyasal olarak yaratıldığını anlatır ancak buna ek olarak bireyin kimliğini oluşturmada ne denli etkin olduğundan da bahseder. Bu nedenledir ki Türkiye'nin AB üyeliği sadece din ekseninde değerlendirilemez. Huntington'ın din ekseninde takılıp kalarak, medeniyetler arası ilişkilere çok sınırlı bir bakış açısıyla

yaklaştığını söylemek sanırım yanlış olmaz. Ayrıca gelişen teknoloji, iletişim imkanları ve küreselleşme sonucu kültürler arasında bu denli keskin çizgiler belirlemek Huntington'ın önemli bir eksikliğidir. Ancak Medeniyetler Çatışması fikrinde bütün bu tarihi çıkmazlar ve kısıtlı perspektiften daha önemli olan bir sorun yüzlerce yıldır Avrupa'da bulunan (sekizinci yüzyılda İber yarım adasında kurulan Endülüs devletinden başlayarak Avrupa'da yerleşmiş olan Müslüman nüfus) ve Avrupa kültürüne katkıda bulunmuş olan Müslüman nüfusun yok sayılmasıdır.

Sonuç olarak artık 19. yüzyıl dünyasında yaşamadığımız ve küreselleşmenin doğal sonucu olarak dünyayı Batılılar ve Doğulular ya da Müslümanlar diye keskin bir hatla ayıramayacağımız düşünülürse, Huntington'ın tezi oldukça zayıf kalmaktadır. Bugün İslam dini Batı'da Yahudilikten ve Hristiyanlık dışındaki diğer tüm dinlerden, daha fazla inanana sahiptir ve İslam ile çatışmaya girecek olan Batı kaçınılmaz olarak kendi içindeki bu azımsanamayacak nüfusla da sorun yaşamak zorunda kalacaktır. Dahası bu sadece bir göçmen sorunu da değildir. Zira “yerel” Avrupalılar ya da Amerikan vatandaşları arasında da Müslüman nüfus azımsanamayacak boyuttadır. Dinsel kamplaşmanın tarihte en şiddetli biçimde yaşandığı Avrupa'nın böyle bir şeyi tekrar tecrübe etmeyi istemesi akıl dışıdır. Bu nedenle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam

üyeliği konusunda Batı'nın vereceği sınav Medeniyetler Çatışması tezinin yanlışlığının ispatlanması açısından da önemli bir dönüm noktasıdır.

Samuel P. Huntington “Medeniyetlerin Çatışması” tezimiz giriş, üç bölüm, her bölüm üç paragrafdan, sonuç ve kaynakçadan ibarettir.

İlk bölümde kültür, medeniyet ve Samuel Huntington dünya politikası, dünya kültürü hakkında düşünceleri arz olunmuştur. Daha sonraki bölümde İslam ve Batı ilişkisi, medeniyetlerin buna etkisi, Huntington düşüncelerinde İslam ve Batı anlayışları , islam ve demokrasi, Batı ve Doğu uygarlıkları arasındaki farklar ve benzerlikler gösterilmiştir. Medeniyetler Çatışması Kuramı'na göre, dünyanın ezilen ülkelerinin Batı emperyalizminin yıkıcı etkilerinden kurtulmalarının tek yolu, Huntington'un deyişiyle, “Batılı” değerlerden vazgeçmeleridir. Huntington'a göre “hukuk devleti”, “insan hakları”, “uluslaşma”, “laiklik”, “halk egemenliği” gibi Aydınlanma ilkeleri Batılı değerlerdir . Bu nedenle Batı'ya karşı çıkan bir toplumun Aydınlanmacılığı benimsemesi Huntington'a göre tam bir çelişkidir. Yoksul İslam ülkeleri bu Batılılaşma isteklerini bir kenara bırakıp, kendi kültürlerine dönmeye başladıkları zaman kalkınacaklardır. Bu bölümde bu sorulara Huntington araştırmaları ile cevap verilmiştir.

Üçüncü bölüm Huntington “Medeniyetlerin Çatışması” tezi kısa şekilde araştırmış ve anlaşıldığı gibi arz edilmiştir. Bundan başka, Huntington, 'medeniyetler çatışması' kavramı ile, önümüzdeki dönemde

uluslararası ittifakların kurulmasında medeniyetlerin belirleyici olacağı ve dolayısıyla olası çatışmaların farklı medeniyetler arasında gerçekleşeceğini ifade ediyor. Bundan sonra yeni dünya düzeni hakkında düşünen Huntingtonun düşüncelerinden konuşulmuştur.

Sonuç hissede tez boyu bizim için anlaşılan sorunlar hakkında son fikirlerimiz verilmiştir.

I BÖLÜM

MEDENİYYET VE KÜRESEL POLİTİKA

Medeniyet ve Kültür kavramları

Huntington, “Medeniyetlerin çatışması” eserinde kültür ve medeniyet kavramlarına yer vermiş ve çoğu yerde “kültür” yerine “medeniyet” sözcüğünü kullanmıştır. Kültür ve medeniyet eş anlamlı değildir. Fransızlar kendi varlıklarını yüceltmek için “medeniyet” kavramını kullanmışlar ve sömürgelere medeniyet götürme iddiasında bulunmuşlardı. Almanlar da buna karşılık “kültür” kavramını kullanmışlardı. Emperyalizm ve misyonerliğin hizmetinde bir araç olarak gelişmiş olan “antropoloji”, medeniyeti Batılı, kültürü Doğulu toplumlar için kullanmıştı. Antropolojinin giderek bir bilim dalı olarak gelişmesi, bu kavramların da içeriğinin değişmesine yol açmıştır. Bugün sosyoloji, modern Batılı toplumları; antropoloji, Doğulu toplumları incelemekle hala sömürgeci geçmişin izlerini taşımaktadır. Ancak, kültür kavramı genişleyerek Batılı toplumları da kapsamaktadır. Artık bugün bir İngiliz, bir Fransız ve bir Amerikan kültüründen söz edilmektedir. Öyleyse medeniyet nedir? “Kültür” bilimin, “medeniyet” felsefenin konusu olmalıdır.¹

Kültür, doğanın anti-tezi olan insanın doğa ile yaptığı bir sentezdir. Buna göre kültür, insanla doğa arasındaki ilişkiden doğan, hayat

¹ Lev İlyich, Mechnikov,. *Цивилизация и великие реки*. Москва, у.у.,1995, s.67

karşısındaki toplumsal tavidir. İnsan hangi coğrafyada yaşıyorsa o coğrafyanın sunduğu olanakları kullanır. Bu olanaklar onun bilgisini ve yaşam biçimini belirler. Ekvatordan kutuplara, deniz kıyılarından karaların içlerine, ormanlardan çöllere kadar coğrafya ve onun sunduğu olanaklar çeşitlilik gösterir.² Böylece çok değişik kültürler ortaya çıkmıştır. Bu kültürler içinde beslenme alışkanlıklarından aile yapılarına, inançlardan ve dinsel törenlerden mülkiyet gibi, insanla eşya arasındaki ilişkilere kadar çeşitli kültür elemanları vardır.³ Bu elemanlar genellikle kendi içlerinde yüzeysel bir tutarlılık gösterirler; çünkü hepsi de insan eseridirler ve insanın özelliklerini taşırlar.

İnsanın asıl (elementer) özelliği, iç dünyasındaki duygularıdır: Sevgi-nefret, korku-güven, umut-endişe, heyecan-huzur gibi duygular atomiktir ve daha elementer unsurlara bölünemezler. Aslında, çoğul görünen bu unsurlar aynı insanı özelliğin atalardan kalıtımla alınan ve evrimden geçen duygu denen tek bir özelliktir. Duygu, iç dünyaya ait olduğu için kültürel değildir. Duygunun kendi içindeki zıtlıklarının yol açtığı karmaşa kendi anti-tezini yaratır ki; bu da “mantık”tır. Mantık da, iç dünyamızda ortaya çıkan bir özellik olduğu için kültürel değildir. Mantık düşüncenin yalnızca biçimidir ve bu bakımdan insanı duygular gibi

² S., Benxabib **Притязания культуры: равенство и разнообразие в глобальную эру.** М.:у.е.у., Лорос, 2003. s.149

³ V.V., Bartold **Мусульманский мир // Ислам.** Энциклопедия культуры и искусства. Moskva: Eksmo у.е.у. , 2010, s.42

evrenseldir.⁴ Ancak, coğrafya çeşitlilik gösterdiği için kültür de çeşitlilik gösterir. Çünkü insan düşünürken mantığın boş kalıplarını kültür elemanlarıyla doldurur. Böylece farklı kültür değerlerini ve özelemleri taşıyan, yani farklı önermeleri ön plana çıkaran farklı mantıklar İngiliz empirisistlerinden Herbert Spencer, insanın fikri kabiliyetlerinin ve kültürel alışkanlıklarının da kalıtım yoluyla nesillere aktarılabileceğini ileri sürmüştür. Doğulu mantığı-Batılı mantığı, İslam mantığı - Hristiyan mantığı, liberal mantık-sosyalist mantık v.b. Böylece, kültür yerel olsa da, bileşimindeki evrensel unsur nedeniyle, ortak ya da evrensel bir değer taşır. Bu da evrensel geçerliliği olan kültür teorileri kurmamıza olanak verir.⁵

Öte yandan, her bir kültür, evrensel unsurlar sayesinde başka kültürlerle ilişki kurabilir. Böylece, kültür elemanları bir kültürden diğerine geçerek yeni sentezlere olanak yaratır. Bu sentezler, yeni yaşam biçimleri yarattığı için bazı elemanlar artık işe yaramaz olur ve terk edilir. Ancak, her kültürün kendi içinde de iki kişilik arkadaş gruplarına kadar inen alt kültür katmanları vardır. Bir alt katmanın terk ettiği bir elemanı diğer bir katman korumak ister. Böylece, toplumun kendi içinde çelişkiler ortaya çıkar. Bu çelişkiler yeni sentezlere yol açar ve evrim devam eder. Bu alt kültürden toplumun geleceğini temsil eden ve toplumun gelecekte de var olmasını sağlayacak alanlara ideolojik anlamda “ilerici” denir.

⁴ Abdol Hoseyn Zarrinkub, **Исламская цивилизация**. Moskva: Andalus y.e.y., 2004, s.113

⁵ V.V. Bartold, **Мусульманский мир // Ислам**, s.15

Sosyo-ekonomik sınıflar da birer kültür katmanıdır. Onların da bazıları toplumun geleceğini temsil ederken, bazıları geçmişi ya da yabancı toplumların çıkarlarını temsil ederler. Bu alt-kültürlere de “gerici” denir. Bu bakımdan başka kültürlerle yapılan her eleman alış-verişi bir ilerleme olamayabilir. Bazen bu değişim, toplumu var eden özdeğerlerle bütünleşmeyen, toplumun geleceğinde yeri olmayacak olan, ya da toplumu başka toplumlara teslim ederek onu yok edecek olan sosyo-ekonomik ve sosyo-politik sınıfların bencil çıkarlarını besleyebilir. Bu kültür katmanındakiler evrensel bir değer üretmeden evrensellik iddiası taslamaktadırlar. ⁶Oysa, evrenselliğe eli boş gidilmez. Evrensel olmak, kendi kültür değerlerini yeniden işleyerek başka kültürlerin benimseyeceği bir sentezi gerektirir. Adnan Saygun’un Yunus Emre Oratoryosu gibi. ⁷

Başka kültürleri özümsemeden taklit etmek evrensellik olmadığı gibi, taklitçiler kendilerini inkar etmiş olmakla kalırlar. Özendikleri başkaları da onları küçümser, bir kişilik olarak saymaz ve “ötekiler” olarak görürler. Bugün sömürgeleştirilmiş olan Doğu ülkelerinde görülen budur. Huntington’ın bir tehdit diye algılayarak hedef gösterdiği İslam ülkelerinin durumu da böyledir. Bu ülkelerde çeşitli gruplar ya emperyalizme tepki adına topluma bir şey vaat edemeyen, toplumu

⁶ **История Османского государства, общества и цивилизации.** Под редакцией Экмеледдина Ихсаноглу. Том 2, Москва, у.е. Vostochnaya Literatura у.е.у., РАН, 2006, s.79

⁷ **История Османского государства, общества и цивилизации,** s.89

yaşatacak olan yeni sentezde yeri kalmamış olan eski elemanları korumaya çalışıyor ya da gelişme adına Batı'nın davranış kalıplarını ve özellikle politik normlarını tartışmadan benimseyerek kendi toplumuna yabancılaşıyorlar. ⁸Bugün İslam Dünyasında görülen aşiret örgütlenmeleri ve onların kentlerdeki izdüşümü olan direniş grupları ve tarikatlar birinci gruba girerler. İşgal altındaki veya sinsi bir sömürünün ipoteği altındaki İslam ülkelerinde ne entelektüel bir karşı koyuş, ne 1920'de Ankara'da ortaya çıkan TBMM örneğindeki gibi, ulusal iradeyi temsil eden bir meclis, ne de asker onuru ve disipliniyle savaştacak bir ordu kurulmuştur. Bunların yerine, dağınık direniş grupları, canlı bomba fedaileri, aşiret meclisleri, çete örgütleri vardır. İnsanlar kendi beyinleriyle düşünecek yerde, kafalarına türban sarma yoluna gitmektedirler. Yüzünü saklayan, eli silahlı, türbanlı erkek direnişçi ile, saçını saklayan, türbanlı bayanın ezilmişliği arasında bir fark yoktur. İslam Dünyası, düşünmeyi tabu sayan bu türbanlı kafalarla mı Batı uygarlığını tehdit etmektedir? Bunlar, toplumun geleceğini temsil eden veya geleceği var edecek olan oluşumlar ve eylemler olmadıkları gibi, Batı emperyalizmi için uygun bahaneler bile olmaktadır. Batı'daki emperyalist kültür katmanlarının görmek istediği İslam kültürü budur. ⁹

Doğu Dünyasındaki ikinci gruptaki kültür katmanı ise, zaten açıkça teslimiyetçi, yozlaşmış, kendi kimliğinden utanan, ülkesini alabildiğine

⁸ Семюэл Хантингтон , **Столкновение цивилизаций**, Moskva , y.e., АСТ, 2003, s.15

⁹ Rahid Ulusel **"Qloballaşma və Türk sivilizasiyası"**, Bakı, y.e., Çarşıoğlu, 2005, s.59

sömürerek rantlarla hızla zenginleşip bir an önce ülkesini terk etmek isteyenlerin yozlaşmışlığıdır. Bu gruptakiler, dış sömürünün işbirlikçileridirler. Çünkü, emperyalistlere aktarılan kaynaklardan “zahmetiye” alarak hızla zenginleşebilirler. Doğal olarak, bu kültür katmanı da kendi beyniyle düşünemez; yalnızca dış alemin reklam ve propagandasıyla tanıttığı ve moda yaptığı fikir ve eylem kalıplarını düşünmeden benimseyerek kendilerini yenilikçi gösterirler ve üstünlük taslarlar. Bu katman da önceki kadar zavallıdır. ¹⁰

Bugün de tartışılan bu kavrama Tanzimat'tan itibaren yapılmış belli başlı sözlüklerimizde şu anlamlar verilmiştir. Lügat-ı Nacî: "Medenilik, şehirlilik, bedeviliğin zıddı. Terakkıyat-ı hazıraya muvafık surette maişet ve ictimâ": Kamûs-ı Türkî: "İlim, teknik, sanayi ve ticaretin nimetlerinden gerçek anlamda yararlanarak, bolluk, rahatlık ve güvenlik içinde yaşayış, hazariyet, terakkî. Mükemmel Osmanlıca Lügat: "Bedeviyetin zıddı. Medenilik, şehirlilik, terakkıyat-ı hazıraya muvafık surette maişet ve ictimâ": "Şehirlilik, hayattan tam faydalanmak, iyi ve rahat yaşama. ; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat: "Medenilik, şehirlilik, uygarlık" : Türkçe Sözlük: "Uygarlık" : Osmanlıca-Türkçe Lügat: "Medenilik, şehirlilik uygarlık, bir topluluğun hayat tarzı, bilgi seviyesi, sanat gücü, maddi ve manevi varlığı ile ilgili vasıfların tamamı. İlim teknik sanayi ve

¹⁰ B Mathews,, Young Islam on Trek: **A Study in the Clash of Civilizations**, (Londra: Church Missionary Society, 1926).

ticaretin nimetlerinden gerçek anlamda yararlanarak bolluk güvenlik ve rahatlık içinde yaşayış." ¹¹

Medeniyet ise evrensel değer yaratan kültürdür. Kültür, yukarıda açıklandığı üzere esas bakımından yereldir. Ancak, kültürlerarası eleman alış-verişi, yerelliği evrenselliğe açar. Eğer bir kültürün ürettiği elemanlar ve değerler hemen hemen diğer bütün kültürlerce alınmak isteniyorsa, o zaman bu kültür evrenselliğe yükselir. Bunlar din, sanat, felsefe ve bilimdir. Kültürler bu alanlarda başka kültürlerce benimsenecek eserler yarattıkları ölçüde evrenselleşir ve üstünlük kazanır. Bu üstünlük, medeniyeti tanımlamaktan gelir. Medeniyeti tanımlayan kültür diğer toplumlara kendi din, sanat, felsefe ve bilim anlayışını kabul ettirir. Tarih boyunca bu anlayışlardan bazıları ön plana geçmiştir. Örneğin tarım toplumlarında din, medeniyetin tanımlayıcısı olmuştur ve evrensel değerler dinden kaynaklanmıştır. Sanat, felsefe ve bilim dine göre algılanmış ve dinin hizmetinde olmuştur. Medeniyetler, evrensel tanımlar yapma eğiliminde olduklarından kendi bilim anlayışlarını da ortaya koyarlar. Tarım toplumundaki mitoloji, kendi zamanının bilimidir. Ortaçağ'daki skolastik felsefeye dayalı tanımlar sistematığı de kendi

¹¹ Vladimir Viktorovich, Черный, идеология современного мира: теория и столкновения цивилизаций С.Хантингтона, **Elmi əsərlər** №1(18), 2012, s.37

zamanın bilimidir. Bugünün bilim anlayışı da belki ileride terk edilebilir. Ancak, elde bir kanıt olmadığı için bu, şu anda bilinemez.¹²

Bugünkü medeniyet, Avrupa da XV. yüzyıldan itibaren doğup gelişen “Hümanizma” felsefesi ve onun uygulaması olan “Rönesans” olayı ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, çağdaş uygarlığı “Batı” kültürü ya da toplumu tanımlamaktadır. Bilim anlayışı sanat gibi felsefi bir anlayıştan kaynaklandığı için, sanatta, felsefede, hatta dinde bile Batı’nın tanımları genel kabul görmektedir. Doğu dinlerinin incelenmesi, Batı’nın yöntemleriyle yapılmakla kalmıyor, dinin inanç ve törenleri bile yeni bir anlayışa göre yorumlanmak isteniyor. Mesela, Rönesans’tan önce bütün dinlerin ortak özelliği doğayla uyumlu yaşamaktı. Bunun için, diyelim ki; yağmur tanrısıyla veya yağmur melekleriyle iyi geçinmenin yollarını aramak, dinin ve onun emrindeki bilimin göreviydi. Hümanizma düşüncesi ise, yağmur olayının kendisini anlamaya çalışan bir bilim anlayışını getirmiş ve zamanla evrenselleşmiştir. Artık, bütün kültürler bugün Rönesans sonrası Batı kültürünün bilim anlayışını benimsemektedir.¹³

Bu benimseyiş, hiçbir şekilde yağmur tanrısı (veya meleği) inkar ediliyor diye medeniyetler çatışması şeklinde olmamıştır. Doğu-Batı çatışması daha önce de vardı ve bir menfaat çatışmasından başka bir şey değildi. Buna örnek olarak Yunanlılar’ın Troya’ya saldırması, İskender’in

¹² Pərviz Elay. Qədim türklərin dini baxışlarına dair. **Millətçilik qəzeti**. 12-18 mart 2011, s.12

¹³ Arnold Toynbi, **Исследование истории**. Moskva, y.e., АСТ, 2010, s.12

Asya seferi, Roma'nın Kartaca ile çatışması ve yine Roma'nın Asya'da yayılması ve Ortaçağ'daki Haçlı Seferleri gösterilebilir. Ancak, bir kültür, eski bilim ve sanat anlayışını terk eden bir felsefe geliştirirken, medeniyetler çatışması eski ile yeni anlayışın çatışması şeklinde toplumun kendi içinde ortaya çıkar. Bu çatışmayı, çağdaş Batı Uygarlığı'nın doğuşunda Hümanizmanın rolünü gözden geçirerek açıklayabiliriz.¹⁴

Arapça bir kelime olan "medeniyet","medine" sözcüğünden türemiştir. Medine ise, bir yerleşim birimi olan "şehir" anlamındadır ve bir yerde ikamet etmek, yerleşmek anlamına gelen "me-de-ne" kökünden gelmektedir. Kentleşme ile yakın ilgisi vardır. “Medeni” şehirli, şehre ait, şehre özgü, “medeniyet” ise şehirlilik, yerleşik hayat, iyi yaşama demektir. Medeniyet, Batı dillerinde şehir ve şehirlilik anlamlarını ifade eden “civilisation” sözcüğünden türetilmiştir. Civilisation sözcüğü de Latince’de “şehirli” anlamına gelen “civilis” kelimesinden türetilmiştir. Günümüz Türkçesinde medeniyet yerine daha çok “uygarlık” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Uygarlık kelimesi de belirli yasalara uyarak şehirde yaşayan ve şehirli anlamına gelen “uygur” kelimesinden türemiştir. Uygarlığın, Türk devletleri içinde şehirli hayata ilk geçen Uygur'lara atfen kullanıldığı da söylenmektedir.¹⁵ Sözlük anlamı yanında terim anlamı da olan "medeniyet" kelimesi, özellikle Tanzimat'tan sonra birçok fikir adamımız tarafından tartışılmıştır.

¹⁴ Vladimir Fortunatov, **История мировых цивилизаций**. Sankt- Peterburg, Piter., 2011, s.118

¹⁵ Abdol Hoseyn Zarrinkub, **Исламская цивилизация** , s.38

Medeniyet, terim anlamı itibariyle de bir neslin kendisinden sonraki nesillere miras bıraktığı dinı, siyası, soyal ve iktisadı kurumlar, faaliyetler, icadlar, teknolojiler gibi maddı unsurların; anlayış, düşünce ve değerler gibi manevı unsurların toplamıdır. Medeniyet kavramının diğer bazı tanımlarını şu şekilde belirtebiliriz: Medeniyet; insanı eserler ve tasarruflar, insanın maddı ve manevı eserlerinin bütünüdür. Bunlar, doğada basit haliyle bulunmayıp insanın yaptığı, katkıda bulunduğu şeyler demektir ve insan, hayat ve kainat arasındaki etkileşimin semeresidir. Medeniyet; hayat tarzı demektir. Hayatın, bütün maddı ve manevı boyutlarını içine almaktadır, insanın, hayatın her kesiminde gerçekleştirdiği aklı, ahlakı, maddı, rûhı, dını ve dünyevı değerler manzumesinin adıdır. Medeniyet teriminin düşünce tarihi boyunca kazandığı anlamların ortak noktası, şehir hayatının insana sunduğu her türlü birikimi, düzey ve fırsatları ifade etmesidir.¹⁶

Medeniyet kavramı on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'da kullanılmaya başladı. Fransızlar, İngilizler daha sonraları da diğerleri bu kavrama, kendilerinin daha önceki dönemlerinden ve çağdaşı olan diğer milletlerden farklı ve ileri olduğunu ileri sürdüğü hayat tarzı anlamını yüklediler. Bir başka ifadeyle, Batı'lı kendi hayat anlayışına, yaşam biçimine ve değerler sistemine medeniyet adını vermiştir.¹⁷

¹⁶ Medeniyetlerin çatışması, www.derinsular.com/pdf.php,Samuel Huntington,(erişim tarihi 12.12.2007) , s.5

¹⁷ V.A., Avksenyev, A.V ,Dmitriev, **Конфликтология: базовые концепты и региональные модели.** М.: Альфа М, 2009. S.97

Böylece medeniyetin referansı Batı'nın hayat tarzı, medeni olmanın kriteri de o hayat tarzını benimseme ve yaşama oldu. Bu anlayış on dokuzuncu yüzyılın pek çok düşünürünün temel tercihi olmuştur.¹⁸

Batı dünyası medeniyet kavramının kapsam alanını genişleterek, yüksek teknolojisini, üstün tekniğini, bilimsel bilgisini, güçlü kurumsal yapısını ve kurumlarını, dünya görüşünü ve değerlerini de bu kavramla ifade etmiştir. Bu çerçevedeki geldiği yeri ve elde ettiği gücü, kemal noktası, medeniyet odağı olarak görmüştür. Bunun dışında kalan her anlayışı, her değeri, her dünya görüşünü Batı'nın gerisinde gören bir tavır benimsemiştir. Bunu da medeniyetin belirleyici özelliği haline getirmiştir. Böylece Batı medeniyeti mensuplarının dünyayı medenileştirme görev, hak ve yetkileri Batı medeniyetinin belirleyici, kendisinin dışındakileri ötekileştiren ayırıcı anlamlarından biri olmuştur. Nihayet Batı'nın dışında kalan dünyanın sömürgeleştirilmesi böyle bir medenileştirme gayretinin adı olarak tarihe geçti. Batı medeniyeti mensubu devletlerin kendilerince dünyayı medenileştirme görev, hak ve yetkileri günümüzde de aynı gayretle devam etmektedir!¹⁹

Medeniyetlerin özünü genel anlamda dinler oluşturur. Ahenkli bütününe medeniyet adını verdiğimiz her unsur bir şekilde dine yönelik bir anlam, bir simge veya en azından bir referans taşır. Evrenin ve

¹⁸ Arnold, Toynbee, “**Medeniyetlerin çarpışması**”, çeviren: Hamid Üzgören, 1996, s.12

¹⁹ N.V., Astaškina, A.M., Şaxray, **Современный диалог цивилизаций Запада и Востока: трудности и перспективы** / Гуманитарный институт. М., 2006. s.42

evrendeki bütün varlıkların yaratılmasının evrensel bir amacı vardır. Evrenin sahibi bu amacı, peygamberleri aracılığı ile gönderdiği kitapları ve dinleri vasıtasıyla bize bildirmiştir. Bunlara göre, dünya kesinlikle bir rastlantı sonucu var değildir. Boş yere oyun ve eğlence olsun diye de yaratılmamıştır. Dünyanın her unsuru ile gerçek ve değişmez bir düzeni vardır. İnsanın dışındaki bütün varlıklar Allah'ın kendilerini yarattığı evrensel gayeye zorunlu olarak hizmet ederler. Sadece insan bu konuda zorunlu tutulmamış özgür bırakılmıştır. İnsan yaratılış gayesine hizmet etmeye davet edilmekle yetinilmiştir, o isterse yaratılış gayesine, isterse başka bir gayeye hizmet eder. Hiçbir gayesi olmadan da yaşayabilir. İşte insanın davet edildiği hizmetin gerçekleşme boyutunun öncelikli zemini medeniyettir.²⁰

İnsan, özgür iradesiyle Allah'a kul olma teklif ve sorumluluğunu kabul eden tek varlıktır. Bunun için insan melekler de dahil olmak üzere bütün yaratılmışlardan üstün tutulmuştur. İslam medeniyeti insanı bu kıymet içinde ele alır. Oysa Eski Yunan medeniyeti insanı tanrılaştırır. Hristiyanlık buna karşı çıkar ancak o da, Hz. Adem'in işlediği ilk günah sebebiyle insanı alçaltır ve büsbütün kıymetten düşürür. Hinduizm insanı kast sistemi içinde ele alır ve insanlığın çoğunu bu sistemin en alt sınıflarına yerleştirir. Budizm de insanın temelde varoluşunu kötü kabul eder ve insanın çabasını bundan kurtulmak olarak belirler. Yukarıda

²⁰ Walt, Stephen M. 1997. "The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order," **Foreign Policy** Bahar (106): s.176-190.

belirttiğimiz gibi İslam medeniyeti insanı ne ilahlaştırır ne de alçaltır. Onu ait olduğu yere yerleştirir.²¹

Medeniyetlere kaynaklık eden, onları biçimlendiren din kısaca, insanı Allah'ın hoşnut olacağı kul haline yüceltmenin yoludur. Ya da, insanlığa insanca yaşanabilecek bir dünya kurması için hediye edilen ilahi değerlerdir. Bu değerler insana hem bireysel hem de toplumsal olarak, başta yeryüzünde adaletin ve barışın tesisi olmak üzere, birtakım görevler ve sorumluluklar yükler.

Dinlerin tabiatları ve amaçları gereği öncelikli olarak inananlarına şiddeti, çatışmayı ve meşruiyeti olmayan savaşı yasakladığı kadim bir gerçektir. Dinin, insanlık üzerindeki gücü ve etkisi sebebiyle, ekonomik ve siyasi çıkarlar için savaşların arkasına konulma girişimleri de yine aynı şekilde kadim bir din istismarıdır.²²

Tevrat'ın ve Kur'an'ın dolayısıyla Yahudiliğin ve İslam'ın meşru olmayan çatışmaya ve savaşa karşı tavrı bu kadar açık ve net iken, bu dinlerin kurdukları medeniyetleri savaşların arkasına yerleştirme girişimleri, hiç şüphesiz, vahşi bir istismardan ve insanlığı açıkça aldatmadan başka bir şey değildir. Çünkü dinler çatışmayı, şiddeti ve zalimce yapılan savaşları yeryüzünden kaldırmak için vardırırlar. Ne gariptir ki, tarihleri boyunca yok etmek için geldikleri kötülüklerin varlık

²¹ Kuzik Boris, Nikolayevich, Yakovech Yuriy Vladimirovich, **Истоки и вершины восточнославянской цивилизации**, Moskva: y.e., Institut ekonomicheskikh strategiy, 2006 , s.19

²² E.A., Abramyan **Долго ли осталось нам жить? Судьба цивилизации: анализ обстановки в мире и перспектив будущего**. Moskva, y.e., Terika, 2006. S.37

sebepleri olma stratejileri ile karşı karşıya kalmışlardır. Huntington'un “Medeniyetler Çatışması” tezi de, dinlerin yeniden ve yine vahşice istismar edildiği bir stratejidir.

1.2.Samul Huntington ve Medeniyetler Arasındaki Mücadele

Tarihin tanıklığına göre, insanoğlunun tarihini en fazla etkileyen “din” olmuştur. İnsanoğlu, kendisine hükmetme gücünü sağlayan, devlet ve ekonomiye sahip olmak için, rol aldığı birçok sahnede “din” i arkasına alma ihtiyacını duymuştur. Çünkü “din” çok yönlü bir “meşrulaştırma” gücüne sahiptir. Aslında insanın yaşayış biçimini meşru hale getirmek için var olan din, maalesef çoğu kez insanın hedefine ulaşmasında meşruiyet sağlayıcı olarak kullanılmıştır. Bunun büyük ölçekli örneklerinden biri de Huntington'un “Medeniyetler Çatışması” tezidir.²³

Harvard Üniversitesi'nde görev yapan siyasal bilimler profesörü Samuel Huntington, 1993 yılında Foreign Affairs dergisinde yayınlanan 'medeniyetlerin çatışması' konulu makalesinin gördüğü yoğun ilgi üzerine bu çalışmasını genişleterek 1996 yılında “Medeniyetlerin Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Yapılması” adıyla kitaplaştırdı. 11 Eylül (2001) saldırılarının ardından tekrar ilgi odağı olan kitap, pek çok sosyal bilimci tarafından yeniden ve daha dikkatlice okunmaya başlandı.²⁴

²³ L.V., Qumilev,. Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации. Moskva, 1993, s.112

²⁴ Z. ,Bjezinskiy. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. Moskva: y.e., Mejdunarodnie otnoseniya, 2009, s.149

Huntington, 'medeniyetler çatışması' kavramı ile, önümüzdeki dönemde uluslararası ittifakların kurulmasında medeniyetlerin belirleyici olacağı ve dolayısıyla olası çatışmaların farklı medeniyetler arasında gerçekleşeceğini ifade ediyor. Huntington'ın kitabının ilk bölümünde yer verdiği üç haritanın kitapta ifade edilen düşüncelerin bir ilüstrasyonuna karşılık geldiğini söylemek ve 21. yüzyılda uluslararası politik alanda neden kimlik ve medeniyet unsurlarının öne çıkacağı argümanını bu haritalar arasındaki geçişlerle izah etmek mümkün.

1920'li yıllara ait olan ilk harita, Batı tarafından kolonileştirilen dünyayı resmediyor. Dünyayı 'Batı tarafından yönetilenler' ve 'Batıdan bağımsız olanlar' şeklinde ikiye ayıran bu harita, 20'lerde Batının dünyaya ne denli hakim olduğunu gösterdiği kadar, dönemin global politik ekonomisini şekillendiren ögenin kolonileşme olduğunu da açıkça ortaya koyuyor. Zira Avrupa kolonileri 1800 yılında dünya yüzölçümünün %35'ini, 1878 yılında %67'sini, 1914'de ise %84'ünü kontrol ediyordu.²⁵

Huntington'ın yer verdiği ikinci harita ise 1960'lı yıllara ait. Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği etrafında kümelenen ülkelerin oluşturduğu iki kutuplu dünyayı resmeden ikinci harita, tamamen politik ve ekonomik ideoloji bazında bir gruplaşmaya dayanan ve bu nedenle de birinciden çok daha farklı olan bir yapılanmayı gözler önüne seriyor. Samuel P. Huntington ,medeniyetler çatışması teziyle dünyadaki

²⁵ Halliday, Fred. 1997. "The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order," **New Statesman** 126 (4328): s.42-43.

mevcut medeniyetlerin Batı'yı taklit edemeyecek farklı zatiyetlere sahip olduğunu iddia eder. Huntington'a göre: "Yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacak. Beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hakim mücadele kaynağı kültürel olacak. Milli devletler dünyadaki hadiselerin yine en güçlü aktörleri olacak fakat, global politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecek. Medeniyetlerin çatışması global politikaya hakim olacak."²⁶ Huntington Batı'nın dünya hakimiyetini ve değerlerini tehdit eden diğer medeniyetleri ciddiyle değerlendirerek stratejisini buna göre oluşturması gerektiğini iddia ediyor.²⁷ Huntington medeniyetler çatışması tezini esas olarak Batı için bir "strateji" belirlemek aygısıyla ifade etse de, tezin aynı zamanda "tarih" ve "siyaset felsefesi" tartışmalarını tahrikedeceği de açıktır. O yüzden medeniyetler çatışması tezinin esas olarak stratejik bir karakteri olduğu ihmal edilmeden, tarih ve siyaset felsefesi sahalarına sirayet edecek boyutları dikkate alınmalıdır. Bu üç boyuttan herhangi birinin ihmalı meselenin künhüne vakıf olmayı zorlaştıracaktır.²⁸

Huntington, söz konusu eserinde kültür ve medeniyet kavramlarına yer vermiş ve çoğu yerde “kültür” yerine “medeniyet” sözcüğünü kullanmıştır. Kültür ve medeniyet eş-anlamlı değildir.

²⁶ E.A. ,Abramyan, Долго ли осталось нам жить? Судьба цивилизации: анализ обстановки в мире и перспектив будущего s.225

²⁷ Samuel, Huntigton, *Stolknoveniye chivilizachiy*, , s.43

²⁸ Vladimir Viktorovich, Черный, идеология современного мира: теория и столкновения цивилизаций С.Хантингтона, s.36

Huntington bu tezini şöyle ifade eder:

“Benim faraziyem şudur ki, bu yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacak. Beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hakim mücadele kaynağı kültürel olacak. Milli devletler dünyadaki hadiselerin yine en güçlü aktörleri olacak fakat global politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecek. Medeniyetlerin çatışması global politikaya hakim olacak. Medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin muharebe hatlarını teşkil edecek. Medeniyetler arasındaki mücadele, modern dünyadaki mücadelenin evriminde nihai safha olacak.”

Huntington “medeniyetlerin çatışması” teziyle medeniyetlere, hizmet ettirmeyi kurguladığı amaca yönelik politik malzeme olarak yaklaşmıştır. O bu yaklaşımını da şöyle ifade eder:

“Medeniyet kimliği, gelecekte gittikçe artan bir şekilde önem kazanacak ve dünya büyük ölçüde, belli başlı yedi veya sekiz medeniyet arasındaki etkileşimle şekillenecektir. Bunlar: Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetleri olacaktır. Geleceğin en mühim mücadeleleri, bu medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana gelecektir... Medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin muharebe hatlarını teşkil edecektir.”²⁹

²⁹ Samuel ,Huntington,**Stolknoveniye chivilizachiy**, s.41

Huntington, Arnold Toynbee'nin "A Study Of History" adlı eserinde dünya üzerinde belli başlı yirmi bir tane medeniyet teşhis ettiğini fakat bunların çağdaş dünyada altı tane medeniyetin var olduğunu ancak bunların sayısının sekize kadar çıkabileceğini söylemektedir. Bu medeniyetleri ise şöyle sıralar; 'Batı, Konfüçyus, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve Afrika' medeniyetleridir. İlerleyen bölümlerde değinilecek olmasına rağmen şunu belirtmek isterim ki Huntington dünya üzerinde var olduğuna inandığı sekiz medeniyetten sadece 'İslam Medeniyeti' ve 'Konfüçyus Medeniyeti' ile uğraşmakta ve bunları batının en büyük düşmanları olarak üstü kapalı belirtmektedir.³⁰

Huntington makalesinde , bölünük ülke tezini de ortaya atarak bir devletin, toplumun veya medeniyetin hangi medeniyet içinde yer almasının kararsızlığı içinde olanlar için bu tezi ortaya koymuş ve bölünük ülkelerin bir bütün haline gelebilmesi için bazı şartlar öne sürmüştü ve bu şartları şöyle tarif etmiştir; 'Bölünük bir ülke, medeniyet kimliğini yeniden tanımlamak için üç şartı yerine getirmelidir.

Birincisi, (o ülkenin) siyasi ve ekonomik seçkinleri bu hareket hususunda umumiyetle taraftar ve hevesli olmalıdır.

İkincisi, kamuoyu söz konusu yeniden tanımlama konusunda muvafık davranmaya istekli olmalıdır.

³⁰ Arnold , Toynbee "Medeniyetlerin çarpışması",s.22

Üçüncüsü, alıcı konumdaki bulunan medeniyetteki (Batı veya Amerika M.Ç.) hakim gruplar mühtediyi benimsemede istekli olmalıdırlar.³¹

Huntington, bu durumda olan ülkelerinde isimlerini makalesinde zikreder. Bu ülkeler; Meksika, Türkiye ve Rusya'dır. Meksika'nın bütün şartları sağladığını, Türkiye'nin ilk iki şartı sağladığını batı medeniyetine girmesinin kendilerine bağlı olduğunu söyler ve Rusya'nın ise bu şartlardan hiç birini sağlamadığını ve Batı Medeniyetine giremeyeceğini belirtir.³²

Medeniyet sözcüğünün Amerikan siyaset bilimindeki macerasına ışık tuttuğunu düşünerek derlediğim statiskler ne anlama geliyor? Birinci ve en önemli olarak, "medeniyet hiç bir zaman , örneğin "demokrasi" gibi, kesin bir şekilde tanımlanarak bilimsel bir incelemeye tabi tutulmamıştır. Bunun sonucu olarak, medeniyetin tanımı konusunda örneğin demokrasinin, işçi sınıfının, milletin veya etnik kimliğin tanımında gözlediğimiz çapta ve nitelikte bir bilimsel tartışma ortamı olmamıştır. Demokrasiyi ölçmekte kullanılan son derece ayrıntılı endeksler oluşturulduğu halde ,medeniyet için ölçüm bir yana, literatüre hakim temel bir tanım ortada yok. "Medeniyetin" bu kadar yaygın ve hızla artan bir oranda kullanımı ve buna rağmen halen sosyal bilimlerde yerleşmiş bir

³¹ N.V., Astaşkina, A.M. Şaxray, **Современный диалог цивилизаций Запада и Востока: трудности и перспективы** , s.137

³² Samuel ,Huntington. **The Clash of Civilizations**

[/http://history.club.fatih.edu.tr/103%20Huntington%20Clash%20of%20Civilizations](http://history.club.fatih.edu.tr/103%20Huntington%20Clash%20of%20Civilizations), 06/03/10, s.3

tanımının olmaması, böylesi bir tarımı aramak üzere geçmişte ve günümüzde bu konu hakkında yazılmış önemli eserleri gözden geçirmeyi zorunlu kılıyor.³³

Huntington için medeniyet , insanları diğer canlılardan ayıran insanlık kimliği hariç, insanların sahip olduğu en geniş kültürel kimlik ve en yüksek kültürel gruplaşmadır. İlginç olan, Huntingtonun tanımladığı dokuz medeniyet içinde (Batı, İslam, Ortodoks, Sinik, Budist, Japon, Latin Amerika, Afrika ve Hindu) neredeyse tamamen Batı ve İslam medeniyetlerine yoğunlaşması ve daha az da olsa Ortodoks ve Budist medeniyetlerinden bahs etmesidir.

Huntingtonun kullanımındaki Afrika dinlerinin her birine birer medeniyet verileceği yerde hepsi birlikte “Afrika dinleri” olarak sınıflandırılmıştır. Bu durumun belki yazarın Afrikaya karşı ilgisizliğine ve ya bilgisizliğine bağlayabiliriz fakat bir “Protestan medeniyeti” veya “Yahudi medeniyeti”nden bahs etmemelerini bilgisizlikle açıklamak mümkün değil.³⁴

Huntingtonun medeniyet tanımındaki bu ve buna benzer çelişki ve acayıplikler onun medeniyet sınıflandırmasındaki pragmatik ve art niyetli yaklaşma işaret etmektedir. Geri kalmış Doğu Avrupa ülkelerini içine alan bir “Ortodoks medeniyeti” kategorisi oluşturması, buna karşın Batı

³³ А.А. , Qalkin Диалог цивилизаций веление времени // **Россия и мусульманский мир**. - 2007. - №4. - s. 22

³⁴ **Глобализация и перспективы современной цивилизации**. Moskva,; KMK, 2005 ,s.25

Avrupayı tarihsel Katolik – Protestan fay hattı boyunca iki ayrı medeniyet olarak sınıflandırmaktan kaçınması bunun örneğidir.³⁵

Görülen o ki, Huntington zengin katolik ülkeleri ve bölgeleri (İtalya, Fransa, Avusturya, İspanya ve yarısı katolik olan Avusturya ve Kanada gibi) yoksul katoliklerden (Latin Amerika) ayırıyor ve zengin Protestanlarla aynı medeniyet kategorisi (Batı Medeniyeti) içerisine koyuyor. Bu en azından çelişkilifakat muhtamelen art niyetli bir yaklaşımın sunucu olabilir. Suni bir şekilde bazı Katolik ülkeleri ve grupları diğerlerinden ayırarak Huntington , Batı medeniyetine mümkün olan en zengin ve demokratik görüntüsünü verirken, bu medeniyet içerisinde Protestan ağırlığını da mümkün olan en yüksek düzeyde tutuyor.³⁶

Bazı temel evrensel ahlaki değerler dışında, Huntington everensel kültür ya da medeniyet diye bir şeyin var olduğunu düşünmemektedir. Ayrıca, Batı kültürünün de evrensel olabileceğine inanmamaktadır. Bu görüşüyle Huntington, sömürge güçlerinin işgal ettikleri yerlerde kontrollerini sürdürmek için Batı düşüncesinin küresel etkisini ve önemli düzeydeki sekülerleşmeyi ve (seküler ideolojilerin yaygınlaşmasını) görmezden gelmiştir. Batı kültürünün evrenselliğine karşı çıkarken, Huntington İngilizce'nin resmi dil olarak kullanımının azaldığını örnek

³⁵ Samuel ,Huntington, **The Clash of Civilizations** s.23

³⁶ P.P. , Aleksandrov-Derkaçenko Диалог цивилизаций против конфликта идеологий // **Свободная мысль**. 2008. - №1, s.90

göstermektedir ama aynı zamanda onun ikinci dil olarak oldukça yaygın kullanımını ve diğer dillere geçen İngilizce kelimelerin ağırlığını da göz ardı etmektedir.³⁷

1.3. S.Huntington ve Yeni Dünya Öngörüsü

Dünya siyaseti yeni bir safhaya giriyor ve entellektüeller daha başkalarıyla birlikte bu durum karşısında, tarihin sonu, milli devletler arasında geleneksel rekabetlerin geri dönüşü, globalizm ve tribalizm pistonlarının çekişmesi yüzünden milli devletin gerilemesi türünden görüşlerin her biri doğmakta olan realitenin muhtelif yönlerini yakalıyor. Bununla beraber, onların tamamı, muhtemelen gelecek yıllarda global politikanın alacağı vaziyetin hayati ve gerçekten merkezi bir yönünü gözden kaçırıyorlar.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte, yeni küresel düzenin ne olacağı hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerin belli başlıları, Yeni Dünya Düzeni, Tarihin Sonu, Yeni Orta Çağ, Devletlerin Amipleşmesi ve Kaos görüşleridir. Bunlar arasında Samuel P. Huntington'un savunduğu Medeniyetler Çatışması Tezi, en iddialı görüş olarak dünya çapında büyük yankı uyandırmıştır. Medeniyetler Çatışması kitabı uluslararası ilişkiler uzmanlarının ilgisini çektiği kadar, iktisat, sosyoloji, tarih ve siyaset

³⁷ Samuel, Huntigton, Столкновения цивилизаций s.31

bilimcileri tarafından da büyük ilgi görmüştür. Kitap hakkında uluslararası bilimsel dergilerde çıkan değerlendirme yazılarının sayısı da gösterilen bu ilgi düzeyinin bir kanıtıdır.³⁸ Medeniyetler Çatışması görüşü ilk ortaya atılmasından ve kitap olarak ortaya çıkmasının ardından gördüğü ilgi azalmaya başlamıştı ama 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin dünyayı yeniden şekillendirme politikaları çerçevesinde gündemde önemli yer işgal etmeye devam etmiştir.³⁹

Daha 1930'larda Protestan Teolog Karl Barth'ın Almanya'daki Hitler Nazizmini yeni bir İslam, onun yarattığı miti yeni bir Allah, Hitler'i yeni bir peygamber olarak görmeksizin nasyonal sosyalizmi anlamanın mümkün olmadığını söylediği aktarılır. 1930'ların dünyasında bugün "İslami terör" yaftasıyla nitelenen herhangi bir saldırı vs. olmadığına göre, Barth'ın esasen dile getirdiği, Doğu (İslam)-Batı (Hristiyan) karşıtlığı bağlamında bir "medeniyetler çatışması" tasviridir. Siyaset Bilimci Prof. Dr. Samuel Huntington, aynı tasviri teorik bir çerçeveye oturtmuş ve 1990'lar dünyasından bakarak bir öngörude bulunmuştu.

Bu doğrultuda Huntington, dünya politikasının yeni bir aşamaya girdiğini, bu aşamada devletlerin arasındaki mücadelenin artık ideolojik ve ekonomik değil, kültürel olacağını varsaymıştı. Huntington'a göre, ulus-devletler dünya politikasının gene en güçlü aktörleri olacak, fakat

³⁸ Samuel, Huntigton, **Столкновения цивилизаций** ,s.12

³⁹ Samuel ,Huntington.**The Clash of Civilizations**

/http://history.club.fatih.edu.tr/103%20Huntington%20Clash%20of%20Civilizations, 06.03.10, s.7

global düzeydeki mücadeleler, farklı medeniyetlere mensup gruplar ve milletler arasında meydana gelecekti. Bu öngörü, 11 Eylül 2001’de New York’taki İkiz Kuleler’e düzenlenen saldırı vakasıyla büyük ölçüde doğru çıktı. Çünkü terörizme karşı global çapta bir savaş başlatan ABD, Başkan George W. Bush’un ağzından o savaşı “Haçlı Seferleri” diye de ilan etti. Dahası Bush, “Bizden yana değilseniz, düşmanımızsınız!” yaklaşımıyla dünya politikasını, Alman hukukçu ve filozof Carl Schmitt’in görüşlerini ispatlarcasına, bir dost-düşman ayırımı zeminine oturttu.⁴⁰

Huntington’un dünya siyasetinde ulus devletlerin en önemli aktörler olmaya devam edeceği görüşü onun işaret ettiği medeniyetler arasındaki bütünleşmeyle çelişen bir durumdur. Bu anlamda Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi bir çok ulus devletin egemenliklerinin bir bölümünü devrettiği devletler üstü kurumların gücünü ihmal etmiştir. Diğer yandan da ulus devletlerin çıkarları, ilişkileri ve çatışmaları giderek kültür ve medeniyet faktörleri tarafından biçimlendirilmekte olduğu belirtmektedir.⁴¹ Ancak bu teziyle yazar, Ortodoks Yunanistan’ın Avrupa Birliği’ne üyeliğini, Ortodoks Gürcistan’ın neden Rusya ile değil de Türkiye’yle yakınlaşma içinde olduğunu, mücadeleleri oldukça eskilere giden Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ve siyasal yakınlaşmayı, Azeri-Ermeni çatışmasında Müslüman ve Şii İran’ın neden Müslüman Şii

⁴⁰ Walt, Stephen M. "The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order", s.178

⁴¹ Р. ,Ganchev , Глобализация цивилизации и необходимость новой формы философии // **Вопросы философии**. 2007. - №8. – s. 161

ağırlıklı Müslüman Azerbaycan'ı değil de Ortodoks Ermenileri desteklediğini açıklamakta zorlanacaktır. Bu örnekler ulus devletin önemli bir aktör olarak devam edeceğini teyit etse de, Medeniyetler Çatışması Tezi'nin özünü oluşturan ulus devletler, dinsel veya kültürel çıkarlarına göre değil daha çok ekonomik ve siyasal çıkarlarına göre hareket ederler.⁴²

Huntington Doğu Asya'daki ekonomik gelişmeyi onların kültürlerine ve İslami fundamentalizmi İslam kültürün doğasına bağlamaktadır. Ancak onun katı kültürel determinizmi, işçilik maliyetlerini yakından kontrol etmeyi ve ihracat temelli ekonomik yapıları nedeniyle işçilerin gücünü kontrol eden Asya ülkeleri ile merkez devletleri (özellikle ABD) arasındaki ilişkilerin ekonomik boyutunu açıklamakta yetersiz kalmıştır.

İslam kültürün demokrasiye sahip olmadığı tezi konusunda ise, Batı ve özellikle ABD çıkarlarının 11 Eylül saldırılarına kadar Orta Doğu'da antidemokratik yönetimleri destekleyerek statükonun sürdürülmesine dayandığını göz ardı etmektedir.

Bu anlayış 11 Eylül sonrasında biraz değişse ABD'nin dış politikasında ağırlığını büyük ölçüde korumaktadır. Örneğin, yerel hükümetler tarafından demokratik güçlerin bastırılması göz yumulan

⁴²Samuel, Huntigton, Столкновения цивилизаций., s. 35-37

Suudi Arabistan, Mısır ve diğerlerinde muhalefete radikallikten başka yol bırakmamaktadır.⁴³

Huntington Batı'nın tarihsel olarak fikirlerinin veya değerlerinin üstünlüğü ile değil de, organize şiddet veya güç kullanarak dünyayı kontrol altına aldığını itiraf etmiştir. Ancak bu prensibi günümüzdeki ABD hegemonyasına uygulamamıştır ve Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlardaki Batı hegemonyasının ağırlığını görmezden gelmiştir. Huntington'a göre, günümüzde insan hakları ve demokrasi, silahlanma yarışı ve göç konuları Batı elitlerini endişelendiren medeniyetler arası konuların başında gelmektedir.⁴⁴

Yazar Batı medeniyetinin çöküşte olduğuna ve çöküşün yavaş ve düz bir çizgide devam etmeyen bir süreç olduğuna inanmaktadır. Bu çöküşü toprak, nüfus, ekonomik üretim ve askeri kapasite gibi görece somut faktörler açısından ele almaktadır ve bu göreceli çöküşün Doğu Asya'daki hızlı ekonomik büyümeden kaynaklandığını düşünmektedir. Ancak Doğu Asya ekonomisinin Batı'dan bağımsız olduğu varsayımı ise ikisinin birbiriyle yakından bağlantılı olduklarını (Asya'nın Batı sermayesine ihtiyacı ve Batı halklarının ucuz tüketim mallarına talebi) da analizine dahil etmemiştir. Bu bağlantı 1990'ların sonunda ortaya çıkan Asya krizi ile daha da net görülmüştür.

⁴³ A.L. ,Kroeber, C. Kluckhohn , **Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions**. New York, 1952, s.73

⁴⁴ Samuel Huntigton, **Столкновения цивилизаций** ,s.45

Medeniyetler atışması Tezi, yeni dönemde ABD’nin küresel finans mekanizmaları üzerindeki kontrolünü, teknolojik ve askeri avantajını – eğer gizlemiyorsa – göz ardı ediyor demek olduğunu aşkar ediyor. Huntington katı g (ekonomik ve askeri güç) ile (diğer ülkelere istediğini yaptırma becerisi anlamında) yumuşak güç ayrımı yapar. Yerelleşmedeki artışa ve dinin kamusal alana geri dönmesine dikkat çeker fakat başka bir çok bilim adamı tarafından savunulan eşzamanlı küreselleşme boyutunu gereğinden daha az önemsemiştir. Huntington ABD’de üretilen ve ihracatı milyarlarca dolar gelir getiren müzik, film gibi popüler kültür rnlerinin ABD ihracatında çok önemli bir yer tuttuğunu ise dikkate almamış görünmektedir.⁴⁵ özellikle ABD film sanayisindeki ihracatın uçak sanayisindeki ihracatı aştığını dikkate alırsak, ABD’nin diğer ülkeler üzerinde ekonomik ve kültürel gücünün boyutunu daha net görebiliriz.⁴⁶

Medeniyetler atışması Tezi’nde uluslararası politikadaki genel konular hakkında bir çok ufuk açıcı analiz de bulunmaktadır. Ancak onun en önemli eksikliği, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin doğasını ve kapitalizmin evrensellik eğilimini hesaba katmamasıdır. Diğer bütün iddialı büyük anlatılar gibi, Medeniyetler atışması Tezi’nin Türkiye ve

⁴⁵ Z. Bjezinskiy. **Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы.** s.185

⁴⁶ Samuel Huntington, **Столкновения цивилизаций**, s.39

Avrupa Birliği arasındaki yakınlaşma gibi olayları açıklayamadığı bir çok anomali vardır.⁴⁷

Huntington'un dünya siyasetinde ulus devletlerin en önemli aktörler olmaya devam edeceği görüşü onun işaret ettiği medeniyetler arasındaki bütünleşmeyle çelişen bir durumdur. Bu anlamda Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi bir çok ulus devletin egemenliklerinin bir bölümünü devrettiği devletler üstü kurumların gücünü ihmal etmiştir. Diğer yandan da ulus devletlerin çıkarları, ilişkileri ve çatışmaları giderek kültür ve medeniyet faktörleri tarafından biçimlendirilmekte olduğu belirtmektedir. Ancak bu teziyle yazar, Ortodoks Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne üyeliğini, Ortodoks Gürcistan'ın neden Rusya ile değil de Türkiye'yle yakınlaşma içinde olduğunu, mücadeleleri oldukça eskilere giden Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ve siyasal yakınlaşmayı, Azeri - Ermeni çatışmasında Müslüman ve Şii İran'ın neden Müslüman Şii ağırlıklı Müslüman Azerbaycan'ı değil de Ortodoks Ermenileri desteklediğini açıklamakta zorlanacaktır. Bu örnekler ulus devletin önemli bir aktör olarak devam edeceğini teyit etse de, Medeniyetler Çatışması Tezi'nin özünü oluşturan ulus devletler, dinsel veya kültürel çıkarlarına göre değil daha çok ekonomik ve siyasal çıkarlarına göre hareket ederler.⁴⁸

⁴⁷ Samuel Huntigton, **Столкновения цивилизаций** ,s.35-39

⁴⁸ Qulevskiy A.N., Xlipun V.V. Межкультурные коммуникации в современном мире в контексте конфликта цивилизаций // **Известия Волгоградского государственного технического университета**. 2007. - №4. - С. 14-16.

11 Eylül sonrası gelişmeler ve yeni Bush Doktrininin, Medeniyetler Çatışması Tezi'ne yönelik ilginç imaları vardır. Dindar milliyetçi anlayışa sahip yenimuhafazakarların (neo-conservative) ağırlıkta olduğu Bush Yönetimi, bir yandan Üsame Bin Ladin ismiyle özdeşleştirilen radikal İslam ile mücadelesinde ABD'nin medeniyet ekseninde hareket ettiğine işaret edebilir. Ayrıca, Bush doktrinin özünü oluşturan engelleyici savaş ve tek yanlı (başkalarıyla diyalog ihtiyacı duymayan) bir politika, Huntington'un önerdiği bir şeydir ve Irak Savaşı'nda ABD yönetimi tarafından uygulanmıştır. Diğer yandan, Büyük Orta Doğu Projesi'nde ılımlı İslam'ın desteklenmesi, kendi ekonomik çıkarları gerektirdiği zaman demokrasi ihraç etme politikaları bir anlamda kültür ihracı olduğu için de Huntington'un kabul etmeyeceği bir şeydir. Irak'ta petrolle ilgili ekonomik çıkarlarına dayanarak savaşa giren ve Saddam Hüseyin'i deviren Amerika, onunla işbirliği yapan diğer petrol ülkelerindeki rejimlerle iyi geçinmeye devam etmektedir. Petrolü olmadığı için Kırgızistan'daki demokrasi devrimine ABD tarafından verilen destek, ekonomik çıkarlarından daha çok stratejik çıkarlarıyla açıklanabilir. Yine bu da medeniyet ekseninde bir uygulama olmayacağı için Huntington'un öngörmeyeceği bir politikadır. Görüldüğü gibi Yeni Dünya Düzeni oluşurken Medeniyetler Çatışması tezi yeni olguları anlamamızda ve açıklamamızda yetersiz kalmaktadır.⁴⁹

⁴⁹ Samuel Huntigton, Столкновения цивилизаций ,s.53

Huntington Batı'nın tarihsel olarak fikirlerinin veya değerlerinin üstünlüğü ile değil de, organize şiddet veya güç kullanarak dünyayı kontrol altına aldığını itiraf etmiştir. Ancak bu prensibi günümüzdeki ABD hegemonyasına uygulamamıştır ve Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlardaki Batı hegemonyasının ağırlığını görmezden gelmiştir. Huntington'a göre, günümüzde insan hakları ve demokrasi, silahlanma yarışı ve göç konuları Batı elitlerini endişelendiren medeniyetler arası konuların başında gelmektedir.⁵⁰

Yazar Batı medeniyetinin çöküşte olduğuna ve çöküşün yavaş ve düz bir çizgide devam etmeyen bir süreç olduğuna inanmaktadır. Bu çöküşü toprak, nüfus, ekonomik üretim ve askeri kapasite gibi görece somut faktörler açısından ele almaktadır ve bu göreceli çöküşün Doğu Asya'daki hızlı ekonomik büyümeden kaynaklandığını düşünmektedir. Ancak Doğu Asya ekonomisinin Batı'dan bağımsız olduğu varsayımı ise ikisinin birbiriyle yakından bağlantılı olduklarını (Asya'nın Batı sermayesine ihtiyacı ve Batı halklarının ucuz tüketim mallarına talebi) da analizine dahil etmemiştir.⁵¹ Bu bağlantı 1990'ların sonunda ortaya çıkan Asya krizi ile daha da net görülmüştür.

Yazarın kırılma hattı kavramı, farklı medeniyetlerin mensubu komşu ülkeler arasında çatışma çıkmasını açıklayan ve tahmin eden ufuk

⁵⁰ Djofer Nay- младший Лидерство в преобразованиях и национальная стратегия США // **Россия в глобальной политике**. 2006. - №4. - s. 128

⁵¹ Samuel Huntigton, **Столкновения цивилизаций**, s.41

açıcı bir analizdir. Bu çatışma Pakistan ile Hindistan, Türkiye ile Yunanistan, Ermenistan ile Azerbaycan, Filistin ile İsrail arasındaki çatışmaları analizde yardımcı olabilir. Kıbrıs, Keşmir, Nogorno-Karabağ ve İsrail gibi bu sorunların çoğunun sömürü sonrası tasarımlarından kaynaklandığı gerçeğini yazar dile getirmemiştir. Medeniyetler Çatışması Tezi, Bosna Savaşı'nda Avrupa'nın (özellikle Almanya'nın) Katolik Hırvatistan'a, Yunanistan ve Rusya'nın Ortodoks Sırlara ve Müslümanların Bosna'ya yardım etmesini açıklayabilir ama Hristiyan Sırlara karşı Bosna'ya Amerikan desteğini açıklayamaz. Huntington'un Kosova Savaşı hakkındaki tahmini doğru çıkmıştır ama yine burada Dünya'nın çoğunun Sırp saldırganlığını karşı olduğunu ve Clinton Yönetiminin Kosova'ya yardım edeceğini de tahmin edememiştir. Ayrıca, yazar İslam'ı diğer medeniyetlerle Bosna, Kosova, Nogorno-Karabağ ve Çeçenistan gibi kanlı sınırlara sahip olmakla ve saldırgan bir medeniyet olmakla suçlamaktadır ama bu savaşların çıkış nedenleri hakkında yine sessiz kalmaktadır. Özellikle Batı'nın Orta Doğu'daki ekonomik çıkarları (yani, petrol, doğal gaz, zengin maden yatakları) konusuna önem vermemektedir ve bir anlamda da kurbanı suçlamaktadır. Ancak yazar İslam ülkelerinin kendi aralarında ve diğer medeniyetten ülkelerle olan çatışmalarını açıklayan önemli bir faktöre dikkat çekmektedir: Askeri ve

ekonomik gücüyle çatışmayı önleyecek Müslüman merkez devletin bulunmayışı .⁵²

Soğuk Savaş döneminde halklar ve ülkeler arasında kimlik krizinin, medeniyeti en genel kimlik getirdiği tespiti oldukça aydınlatıcıdır. Huntington'a göre ülkeler arasındaki ortak özellikler yardımlaşma ve dayanışmayı kolaylaştırmakta ve kültürel farklılıklar ise çatışma ve sürtüşme üretmektedir .Bu durum ancak tarafların süregelen ekonomik ve siyasal çıkarları ile paralel olduğu zaman gerçekleşebilir.⁵³

Medeniyetler Çatışması Tezi'nin önemli bir katkısı da, bölünmüş ülke analizidir. Bölünmüş bir ülkede, içindeki baskın kültür başka bir medeniyete ait iken, onun yönetici elitleri başka bir medeniyete katılmasını istemektedir. Örneğin, Türkiye ve Rusya kendi medeniyetleri için potansiyel merkezi devlet olabilecek durumunda iken yönetici elitleri hangi yönde devam edecekleri konusunda fikir ayrılığına sahiptir. Yazarın Türkiye analizlerinde bazı yanlışlıklar da bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin İslam ve demokrasiyi önemli ölçüde uzlaştırdığını ve aynı zamanda demokratik gelişmesinin Batı yanlısı elitler sayesinde olduğunu göz ardı etmektedir.

Genel olarak Medeniyetler Çatışması Tezi dünya düzeninin doğasını anlamada yararlı ve ufuk açıcıdır. Uluslararası politikada genel

⁵² Z. Bjezinskiy. **Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы** ,s.264

⁵³ Samuel Huntigton, **Столкновения цивилизаций**., s.128

trendleri açıklayabilir ama bu gelişmelere ek katkı yapan faktörleri (ekonomik ilişkiler) içermez. Dolayısıyla bazı gelişmeleri de tahmin etme başarısı gösteremez. Kendi tezini başarıyla savunmaktadır fakat Batı'nın kendi medeniyetinin gereklerine göre hareket etmesi gerektiği yönündeki politika önerileri bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin, Amerikan siyaset yapıcılarını İslam'ı kendilerine rakip olarak gördükleri takdirde İslam dünyasında Batıya karşı radikal hareketlerine dolaylı olarak güç katacak bir etkiye sahip olabilir.⁵⁴

Samuel Huntington'ın medeniyetler çatışması tezi, dünya ölçeğinde süregelen iki kutupluluğun savaşın sona ermesinden sonra şimdi ne olacak sorusuna verilen cevaplardan biridir. Muhakkak ki, bu soruya verilen tek cevap medeniyetler çatışması değildir. Reel kapitalizm ile reel sosyalizmin çatışması neticesinde, reel sosyalizmin iflasının akabinde, liberalizmin nihai zafer nidasıyla Fukuyama tarafından ortaya atılan "tarihin sonu"nun geldiği tezi ilk olarak hatırlanacaktır. Tarihin sonu tezi liberalizmin nihai zaferiyle ideolojilerin bittiği iddiasını da mündemiçtir. Fukuyama bilahare tezinde tadilat ve tenzilatlar yapmıştır. Yeni dönemi izah, anlama, karşılama veya yönlendirme meyanında dile getirilen modernizmin krizi, modernizmin sonu, geç kapitalizm, postmodernizm gibi teorik çabalarasadece işaret etmekle yetiniyoruz.⁵⁵

⁵⁴ Samuel Huntigton, **Столкновения цивилизаций**, s.104

⁵⁵ Medeniyetlerin çatışması, https://www.academia.edu/8379666/MEDENİYETLER_ÇATIŞMASI, (Erişim tarihi 15.09.2013)

II BÖLÜM

İSLAM VE BATI UYGARLIĞINDA MEDENİYETLERİN ÇATIŞMASI

2.1. İslam Uygarlığı ve Batı Medeniyeti

Batı ve İslam dünyasının bütünüyle birbirine karşıt ve düşman olduğunu söylemek ve bunun üzerine bir gelecek projesi inşa etmeye çalışmak doğru olmasa gerektir. Evet uzun tarihleri boyunca sürekli karşı karşıya gelen bu iki dünya (Batı-İslam, Hristiyan-Müslüman) kimi zaman birbiriyle savaşarak, kimi zaman birbirini ilgiyle izleyerek, kimi zaman da birbiriyle yarışarak bu uzun yürüyüşü birlikte devam ettirdiler. Ne yazık ki her türlü şartlanmışlıkları bir kenara bırakarak birbirilerini doğru olarak bilmeye, gerçek olarak anlamaya ve olduğu gibi kabul etmeye yanaşmadılar. Haddi zatında aynı kökten beslenen manevi değerleri benimseyen bu iki dünyayı birbirine bağlayarak aralarında kopmaz bir birliği pekiştirecek pek çok unsurlar vardır. Halen de bu unsurlar varlığını sürdürmektedir. ⁵⁶ Ama gerek Müslümanlar tarafından olsun, gerekse Batılılar tarafından olsun bu ortak değerler göz ardı edilerek hep farklılıklar ve karşıtlıklar ön plana çıkarılmaktadır. Halbuki uygarlıklar karşıtlıklar ve olumsuzluklar üzerine değil, ortaklıklar ve pozitif değerler üzerine kurulur.

⁵⁶ Samuel, Huntigton, Столкновения цивилизаций ,s.37

Radikal gruplar kadim tarihten seçili alıntılar yaparak, tarihsel açıdan farklı ve birbirlerini dışlayan inanç topluluklarının çatışmaya mahkum olduğu şeklinde tehditkar bir manzara oluşturmaya çalışmaktadır. Bu tür çarpıtılmış tarihsel anlatımlara karşı çıkılmalıdır.⁵⁷ Bu raporun hedefleri açısından daha önemli olan, bahsekonu tarihin, mevcut çatışmaları ya da Batılı ve Müslüman toplumlar arasındaki artan düşmanlığı açıklayıcı bir nitelikte olmadığı gerçeğidir. Aksine bu olayların kökleri, Avrupa emperyalizmi ile başlayan, ardından gelen sömürgeciliğe karşı hareketleri ve iki taraf arasındaki çatışma mirasını doğuran ondokuz ve yirminci yüzyıldaki gelişmelerde yatmaktadır.⁵⁸

Filistin'in 1947'de BM tarafından bölünmesi, Kudüs'e özel statü verilerek iki farklı devletin –Filistin ve İsrail'in– kurulmasının tasarlanması ve 1948 yılında İsrail'in kurulması Batılı ve Müslüman toplumlar arasındaki ilişkilerde en sancılı hususlardan biri olmaya devam eden bir dizi zincirleme olay yaratmıştır. İsrail'in Filistin ve diğer Arap toprakları üzerinde devam eden istilas ve Müslümanlar ile Hristiyanlar kadar Yahudiler için de kutsal bir şehir olan Kudüs'ün halen çözüm bekleyen statüsü, Batılı devletlerin rıza göstermesi olarak algılanan tutumlarıyla birlikte sürmekte ve bu nedenle Batılı uluslara karşı İslam

⁵⁷Z.A, Sokuler . Столкновение или диалог цивилизаций? Современные цивилизационные исследования // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 11: Социология. **Реферативный журнал**. 2003, s. 57-97.

⁵⁸ L.V., Qumilev,. **Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации**, s.127

Dünyasındaki içerlemenin ve kızgınlığın ana nedenlerini teşkil etmektedir. Bu istila İslam Dünyasında bir çeşit sömürgecilik olarak görülmekte ve birçok kişinin, doğru ya da yanlış olarak, İsrail'in “Batı” ile gizli bir anlaşma içinde olduğu şeklindeki bir inanca sahip olmasına neden olmaktadır. Hayal kırıklığından kaynaklanan bu kızgınlıklar ve algılamalar son zamanlarda İsrail'in Gazze ve Lübnan'a düzenlediği orantısız askeri hareketler ile daha da yoğunlaşmıştır.⁵⁹

Diğer bir kritik bağlamda, Orta Doğu, refah ve güç için gerekli olan hayati bir enerji kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş güçleri bölgenin stratejik ve kaynaklar açısından zengin ülkeleri üzerinde nüfuz kazanma yarışına girmişler; çoğu zaman askeri ve politik müdahaleler şeklini alan bu nüfuz sözkonusu ülkelerin gelişmesinin engellenmesine yol açmış ve sonunda etkileri güçlü devletler üzerinde bugün bile hissedilen bir geri tepmeye neden olmuştur. Bu olaylardan biri 1953'te gerçekleşen İran Devrimi olmuş, bunun sonrasında, bir ülkenin politik gelişimine yapılan dış müdahalenin sınırları ve tehlikeleri açıkça ortaya çıkmıştır.

1979 yılında Afganistan'ın Sovyetler tarafından saldırıya uğraması ve istila edilmesi başka bir çatışma hattı yaratmıştır. Komünizmi engellemek amacıyla dini muhalefeti destekleme yönündeki Batı politikasının bir parçası olarak, ABD ve müttefikleri, bölgedeki bazı

⁵⁹ A.L., Kroeber., C Kluckhohn. **Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions.**, s.7

Müslüman ölkeler de dahil olamak üzere, Afgan direnişini yani “mücahitleri” güçlendirmiş – ve nihayet 1989 yılında Sovyetleri geri çekilmek zorunda bırakmıştır.⁶⁰ İstikrarsız geçen bir dönemin ardından, Taliban rejimi ölkenin kontrolünü ele geçirmiş ve El Kaide'ye destek sağlamış, bu şekilde Batı düşmanlığını körüklemiş ve yeni Milenyumun başlangıcında kötü iz bırakacak bir dizi zincirleme olayın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Eylöl 2001'de El Kaide tarafından ABD'de düzenlenen terörist eylemler din ya da politikadan bağımsız olarak hemen hemen evrensel bir kınamayla karşılanmış ve aşırılık yanlısı bu grubun düşmanlık derecesini gözler önüne sermiştir. Bu saldırılar Afganistan'ın Taliban rejimine karşı güçlü bir misillemeyi tahrik etmiştir. Daha sonra, bu saldırılar Irak'ın işgalinin gerekçelerinden biri olarak sunulmuş, ancak aradaki bağlantı hiçbir zaman kurulamamıştır. Bu husus, Müslüman toplumlar arasında Batıdan kaynaklanan bir haksız saldırı hissini beslemiştir.⁶¹

Müslüman ve Batılı toplumlar arasındaki ilişkiler bağlamında, uluslararası hukukun uygulanması ve insan haklarının korunması konularında çifte standart olduğu şeklindeki kanaat oldukça yerleşiktir. Toplu cezalandırma, hedef cinayetler, işkence, keyfi gözaltılar, hukuksuz teslimler ve otokratik rejimlerin desteklenmesi, küresel anlamda ve

⁶⁰ Selahəddin , Xəlilov “Sivilizasiyalarası dialoq”, Bakı – Adiloğlu, 2009, s.132

⁶¹ Vladimir, Viktorovich, Черный, идеология современного мира: теория и столкновения цивилизаций С.Хантингтона, s.57

özellikle de Müslüman ülkelerde savunmasızlık hissini ve Batıdan kaynaklanan çifte standartlara ilişkin izlenimi artırmıştır. Batıdaki bazı politikacıların ve dini liderlerin “İslam, doğası itibariyle şiddet içerir” şeklindeki ifadeleri – “İslami terorizm” ve “İslami faşizm” gibi terimlerin kullanışmış da dahil olmak üzere – Batının Müslümanlardan korkusunu daha da arttıran şekilde İslamofobinin alarm verici bir seviyeye yükselmesine yol açmıştır.

Buna karşılık, intihar bombaları, insan kaçırmaları ve işkence de dahil olmak üzere, Batıdaki sivil kesimleri hedef alan şiddet içerikli saldırılar, Batıda bir şüphe, güvensizlik ve korku havasının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Batıdaki çoğu kişi de Müslüman liderler açısından çifte standart izlenimine sahiptir. Gerçekten de, Batı tarafından düzenlenen askeri hareketler Müslümanlar tarafından geniş çapta kınanırken, bu durum Müslümanlar arası çatışmalar için geçerli olmamaktadır. Mesela, bazı Müslüman ülkelerdeki şiiler ve Sünniler arasındaki mezhep çatışmaları ve Darfur' da sivillere uygulanan zulümler İslam dünyasında geniş çapta bir kınamaya neden olmamıştır.⁶²

Bu karşılıklı çifte standart algılamaları, Müslüman ve Batılı toplumlar arasındaki ilişkilerin temelini sarsan şüphe ve güvensizlik ortamını daha da kötüye götürmektedir.

⁶² М. Влугенкаренч, Глобальные проблемы современного культурного процесса // **Вопросы философии**. 2006. - №5. - s. 160-164.

Huntington, orijinal tezinde sekiz farklı medeniyetten bahseder. Fakat aralarında en çok çatışma yaşama ihtimali olan medeniyetler Batı ve İslam medeniyetleridir. Yaklaşmakta olan çatışmanın iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi, uluslararası düzlemde medeniyet ittifaklarının veya ait oldukları medeniyetler etrafında ittifaklar kuran devletlerin birbirleriyle çatışmasıdır. İkinci boyut ise bir medeniyet içerisinde kapana kısılmış, başka bir medeniyete ait olan azınlıklar ve göçmenlerdir.⁶³ Huntington'ın tezi, Bernard Lewis'in kafasındaki medeniyetler çatışması kavramından farklı olarak yaklaşmakta olan çatışmanın sorumluluğunu herhangi bir dinî görüş veya medeniyette aramaz. Fakat Huntington'un kendi tezinden çıkardığı sonuç ve Batı dünyasına verdiği tavsiye hemen hemen aynıdır: İslam ve Batı arasında çatışma kaçınılmazdır ve tarafların yapması gereken aynı anda hem safları sıklaştırmak hem de siperleri kazmaya başlamaktır.⁶⁴

Batı ve İslam medeniyetleri arasındaki fay kırıkları boyunca cereyan eden mücadele 1300 senedir devam edilmektedir. İslamın ortaya çıkışından sonra, Batı ve Kuzeye vuran Arap ve Mağribi dalgası, ancak 732-de Tours'da son bulmuştur. Haçlılar, onbirinci asırdan onüçüncü asra kadar, mevzii başarılarla Kutsal Topraklara Hristiyanlık ve Hristiyan idaresini getirmeye teşebbüs etmişlerdir.⁶⁵

⁶³ Z.A., Столкновение или диалог цивилизаций? Современные цивилизационные исследования, s.82

⁶⁴ Samuel, Huntington, Столкновения цивилизаций, , s.49

⁶⁵ Abdol Hoseyn, Zarrinkub, Исламская цивилизация, s.122

Medeniyetler Uzlaşması isimli çalışmasında Richard Müller Batı'dan neden nefret edildiği konusunda şöyle demektedir: “Batının emperyal üstünlüğü karşısında Dünya'nın geri kalan ülkelerinde bir düşmanlık baş göstermiştir. Güç dengeleri değiştikçe Batı kültürüne karşı taarruzlar da artacaktır”.⁶⁶

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber, medeniyetlerin birbirleri ile olan çatışmaları az da olsa duruldu. Bu durum, medeniyetler arası çatışmaların yok olduğu anlamına gelmez. Çünkü bu, kapitalizmin özüne aykırı olacaktır. Kapitalizmin ilerlemesi ve gelişmesi, kendisine yaratacağı düşmanlar ile mümkün olacakken, bu noktada kapitalizmin düşmansız kalması söz konusu olamaz. Dünya kapitalizminin kalbi olan Amerika, bu özelliğini devam ettirebilmek için kendisine düşman yaratmak zorundadır. “Avrupa’da Kimlik Sorunu ve Medeniyetler Çatışması” isimli makalesinde Altınbaş, Medeniyetler Çatışması Tezi'nin Amerika'nın kendisine düşman yaratma aracı olduğunu belirtmekte şöyle demektedir: “Huntington, Amerikalıdır ve genel kaniya göre Medeniyetler Çatışması tezi ABD merkezli düşünülerek, düşman yaratmak üzerine hazırlanmış bir dış politika aracıdır”.

Huntington'un açıklamalarından, pek belirgin bir şekilde olmasa bile Sovyetler Birliği'nin yerini İslam almalıdır şeklinde imalara

⁶⁶Kuzik Boris, Nikolayevich, Yakovech Yuriy Vladimirovich, **Истоки и вершины восточнославянской цивилизации**, s. 57

rastlanılmaktadır. Yani Batı'nın aradığı, Sovyetlerin yerine geçmesi gereken yeni düşman bulunmuştur. İnalçık bu konuda şöyle demektedir: "...Batı, medeniyetini en sert biçimde tehdit eden din-medeniyet olarak İslam'ı görmektedir". İslam'ın, Batı medeniyetini tehdit etmesinin nedenini Kongar şöyle açıklamaktadır: "Huntington'a göre Batı Uygarlığı'nın göreceli etkisi azalmaktadır, buna karşılık Asya Uygarlıkları'nın ekonomik, askeri ve siyasal güçleri artmaktadır. Müslüman ülkelerde nüfus patlaması yaşanmaktadır. Huntington'a göre; 21. yy'da medeniyetler arasındaki asıl etkileşim; Batı, İslam ve Çin Dünya'ları arasında olacaktır.⁶⁷

Huntington'da İslam ülkelerinin güçlendiğini ve Batı'nın göreceli etkisinin azaldığını belirtmektedir: "Medeniyetler arasındaki güç dengesi değişmektedir. Göreceli etkilik bakımından Batı gerilemekte; Asya medeniyetleri ekonomik, askeri, siyasal güçlerini genişletip yaymaktadır. İslam, Müslüman ülkeler ve komşuları için istikrarsızlığa neden olan demografik bir patlama içine girmiştir".⁶⁸

İslam ülkelerindeki hızlı nüfus artışı, İslam dininin daha hızlı yayılması ve İslam ülkelerinin silahlanması, Batı'nın İslam'ı düşman olarak görmesinde başlıca nedenler olarak gösterilebilir. Ancak Batı için İslam ülkelerindeki ayaklanmaların, silahlanmaların ürkütücü bir durumda olması düşündürücüdür. Çünkü Batı, yıllardır Doğu (özellikle de İslam)

⁶⁷ A.İ., Utkin **Глобализация: процесс и осмысление**. Москва: Логос, 2001,s.44

⁶⁸ Samuel, Huntigton, **Столкновения цивилизаций** , s.23

Medeniyetlerini sömürmekte ve fakirleştirmektedir. Sömürülen Doğu toplumlarıdır ve güçlü olmaya çalışmaları da en doğal haklarıdır. Eğer ki ; Batı, sömürülen durumda olsa idi, şu an Doğu'nun yaptığını yapacak ve güçlenmeye çalışacaktı. Batılılar, İslam ülkelerinin geri kalmışlığını, hızlı nüfus artışını, bu ülkelerdeki açlığı bahane ederek, bu faktörlerin, Müslümanların Batılılardan nefret etmesine neden olduğunu söylemektedirler. Çünkü Batı da gelişmiş, modern devletler de yaşayan zengin, aç olmayan ve insan haklarına tamamen saygılı vatandaşlar yaşamaktadır. ⁶⁹

Huntington, bu teziyle bir anlamda, yeni dünya düzeninde Batı'ya karşı muhtemel bir uygarlık tercihinin karşı Batılılar'ın kuvvet kullanmak da dahil olmak üzere bu tercihi ortadan kaldıracak her tedbire başvurmalarını anlaşılır kılmaya çalışmaktadır.⁷⁰ Dünyamızın dört bir yanında ısrarla sahnelenmek istenen, uluslar üstü güçler ve bunların işbirlikçisi devletler lehine vahşi bir makyavelizmle, dünya zenginliklerinin yeniden paylaşımını meşrulaştırmaya yönelik Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezi de kendisine ana muhatap olarak "İslam Medeniyet Coğrafyasını" seçmiştir. ⁷¹

⁶⁹ Ş. ,Sultanov , Основная проблема для Запада ислам // **Россия и мусульманский мир.** — 2009. - №6. - С. 157-164.

⁷⁰ N.S. ,Trubechkoy. **Европа и человечество** // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. -Moskva, 1990.,s.92

⁷¹ Ş. , Sultanov,Основная проблема для Запада ислам,, s.62

Dünya milletlerinin yakın geçmişini ‘medeniyetler çatışması’ tezine tarih yaratmak için okuyan ve çelişkilerine hiç aldırış etmeksizin bu amacına yönelik Makyevelist bir tarih okuma tarzı geliştiren Huntington, gelecekte, insanlar kendilerini medeniyete göre tefrik ettikçe, farklı medeniyetlere mensup çok sayıda kavmi bünyesinde barındıran ülkeler parçalanmaya adaydırlar. Bunlar bölünük ülkelerdir. Diyerek uluslar üstü güçlerin gelecekteki çatışma alanlarının nerele olacağını itiraf edercesine çok uluslu ve çok inançlı ülkeleri hedef olarak göstermektedir. Ona göre:

“Batı liberalizmine İslam da bir alternatif sunuyor. İslam’da kuruluşundan beri varolan bir devamlılık var. İslam, dinsel olanla seküler olan arsında herhangi bir ayrım bulunmayan militan bir din. ‘Sezar’ın hakkını Sezar’a, Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya” düşüncesi İslam’a tamamen aykırı. Bu teokratik eğilim Müslüman toplumların gayrimüslimlerle uzlaşmalarını olağanüstü derecede zorlaştırıyor. Müslümanların, çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu toplumlara kolaylıkla uyum göstermesini de çok zor hale getiriyor.” “Medeniyet saflaşması bu güne kadar sınırlı kalmıştır, fakat büyümektedir ve ciddi ölçüde yayılma potansiyeline sahiptir... Şayet olursa bundan sonraki dünya savaşı, medeniyetler arası bir savaş olacaktır.”⁷²

⁷² Z.A. Sokuler, Столкновение или диалог цивилизаций? Современные цивилизационные исследования, S.73

2.2. S.Huntington`un Postmodern ve Modern Medeniyeti

Huntington, Batılı olmayan medeniyetlerin Batı'ya katılmalarının önünde pek çok engel bulunduğunu, özellikle İslam ve Konfüçyüsyanist medeniyetin, Batı ile bütünleşmek yerine Batı'ya karşı meydan okumak konusunda ortak özelliklere sahip olduklarını düşünmektedir. O, geleneksel Konfüçyanizmin hem demokratik olmadığı, hem de antidemokratik olduğu konusunda herhangi bir itirazla karşılaşmadığını belirtmektedir.

İslam ile demokrasi arasındaki ilişkinin ise hala belirsizliğini koruduğunu savunmaktadır. İslam'da eşitlikçilik ve gönüllülüğün ana tema olduğunu ve Ernest Gellner'in tespitlerine dayanarak, İslam'ın yüksek kültürel çatısının modernliğin ya da modernizasyonun gerekliliklerini taşıyan bazı özelliklere sahip bulunduğunu bildirmektedir.⁷³

Ona göre, dini ve dünyevi otoritenin ayrılması, kanun hakimiyetinin kurulması, sosyal çoğulculuk ve sivil toplum, temsil kurumları, ferdiyetçilik gibi değerlerin Batı toplumlarında her zaman ve her yerde varolduğunu söylemek mümkün değildir. Bu değerler münhasıran Batı'ya ait değerler değilse de bunların bileşimi Batı'ya aittir ve onun ayırıcı vasfını oluşturur. Ancak bu durum o değerlerin başka uygarlıklarda

⁷³ E.R. ,Тақиров. «Война карикатур» или «война цивилизаций»? (Конфликтологический подход к проблеме) // **Человеческий фактор: Проблемы психологии и эргономики**. 2006. - №1. — s. 125

bulunmadığı anlamına gelmez. Nitekim Kur'an ve Şeriat'ın İslam toplumlarında bir tür kanun hakimiyeti sağladığı söylenebilir. Demokratikleşmenin önündeki güçlü kültürel engeller Konfüçyanist ve Müslüman dünyadan gelmekle beraber bunların demokratikleşmeyi önleyip önlemediği konusunda kuşkular bulunmaktadır. Geçmişte de Katolik kültürün demokratikleşmenin önünde engel oluşturduğu düşünülmüş, bilahare Katolikler'in Protestanlar'dan daha çabuk demokratikleşip ekonomik gelişme trendi gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Benzer bir durum İslam ve Konfüçyusçuluk gibi büyük kültürel gelenekler için de söz konusu olabilir.⁷⁴

Huntington'un bu görüşleri, İslam ile demokrasinin birbirine karşıt olduğunu ve bağdaşamayacağını iddia eden gelenekçi, ya da postmodern bir kısım Müslüman ya da Batılı sosyolog ve aydın tarafından reddedilse de doğru ve gerçekçi bir tespittir. Zira İslam, erdemli bir toplum kurmak ister. Erdemli toplum ise fertlerin mutlu olduğu bir toplumdur. Bu nedenle İslam'a göre –her konuda olduğu gibi - önemli olan rejimlerin adı değil, onların içeriği ve uygulamalarıdır. Bireylerini maddi ve manevi alanda mutlu etmeyen rejimler, Müslüman adlarını alsalar ve İslami söylemleri kullansalar da, özde İslami olamazlar. Kaldı ki gerek Kur'an-ı Kerim'in ön gördüğü toplumsal yapı, gerek Hz. Peygamber'in savunduğu yönetim anlayışı ve gerekse Peygamber'in vefatını takip eden günlerde

⁷⁴ Samuel Huntigton, Столкновения цивилизаций s.15

gerçekleşen Halife seçimi ve onun yerine seçilen “Hulefa-i Raşidin”ın uygulamaları -tarihteki gelişmelerin aksine - her türden despotizme ve monarşik yapılanmaya karşı olduğu gibi, katılımcı demokrasinin gereklerinin bir çoğu ile de uzlaşır, hatta onları öngörür.⁷⁵ Özellikle Kur’an-ı Kerim’in; işlerin şûra (danışma) ile yapılmasını, adaletli davranılmasını ve işlerin ehline verilmesini emreden ayetlerinin yanı sıra; İslam’ın -bugün Müslümanlar tarafından çok az uygulanıyor olsa da- hukukun üstünlüğünü, insanın onurunu, eşsizliğini, özgürlüğünü ve eşitliğini her zaman ön planda tutmaya çalışan buyruklarını göz önüne aldığımızda, İslam ile katılımcı demokrasinin ne derece bağdaşır olduğu görülecektir. ⁷⁶Nitekim büyük İslam düşünürü İbn Rüşd, Platon’un Devlet Diyalogu’na yazdığı açıklamada, demokrasi ile İslam’ın çatışmayacağını ve kendisinin yetiştiği zamanlarda Endülüs’te demokratik sisteme uygun düşen bir yapılanmanın bulunduğunu, fakat daha sonra bunun yaşayamadığını bildirmektedir.⁷⁷

Yaptığı tespit doğru olmakla beraber Huntington, bu konuda da tam bir çelişki içerisindedir. Zira bir yandan İslam’da evrensel demokratik açılımlara imkan sağlayacak unsurların bulunduğunu belirtmekte, diğer yandan da İslam’ı Batı karşıtı hatta düşmanı bir uygarlık olarak değerlendirmekte ve buna göre stratejiler geliştirmektedir.

⁷⁵ V.İ. Tolstıx, **Будущее цивилизации в контексте диалога культур** // Диалог культур в глобализирующемся мире: мировоззренческие аспекты. -Moskva, 2005.-s. 160

⁷⁶ L. V. Qumilev, **Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации**, s.64

⁷⁷ Vladimir Viktorovich, Черный, идеология современного мира: теория и столкновения цивилизаций С.Хантингтона, S.58

Francis Fukuyama'nın haklı olarak belirttiği gibi, Huntington'un bakışı açısı geleneksel bir perspektifi yansıtmaktadır. O, tıpkı Ondokuzuncu Yüzyıl'da medeniyet yerine milli devletleri esas alan teorisyenler gibi dikkatini hep güç ve iktidar çatışmasına ve bunun sonucunda ortaya çıkan kanlı çatışmalara dikmiştir. Kültür etkileşimi, Huntington'un aksine kriz ve çatışmaya değil, intibak, hoşgörü ve yenilenmeye yol açmaktadır.⁷⁸

2.3. Batı Değerleri ve İslam Dünyası

Ortaçağ'da Doğu ve Batı toplumlarının bilim anlayışı Aristo'nun felsefi görüşlerine dayalı idi. Aristo zihni tasarımlardan çok, doğanın gözlemlenmesini esas almıştı. Ancak, Aristo'nun doğa anlayışı durağandı; hareket, eşyanın asıl yerini buluncaya kadar var olan geçici bir olaydı. Buna göre; doğada gözlemlenenler, olaylar değil, eşya olmuştur. Bilim de, Aristo mantığına göre, eşyanın sınıflamasına dayalı idi. Gözlemlenen eşya, cinslerine göre sınıflanıyor ve buradan bir üst sınıflama grubuna ulaşılarak üst kavramlara geçiliyordu. Böylece, eşyanın sınıflandırmasına dayanan bir tanımlar sistemi ortaya çıkıyordu. Bu dönemde Doğu'nun, özellikle İslam Dünyasının Batı'ya üstünlüğü Doğuluların gözlemlenemeyen metafizik alemi “gayb” diye adlandırarak bu alanı inanca bırakmalarıydı. Bu nedenle İslam filozofları dikkatlerini daha çok

⁷⁸ V.İ. Tolstıx , Будущее цивилизации в контексте диалога культур ,s.165

“şahadet alemi” adını verdikleri “fizik alem”e, yani reel doğaya yöneltmişlerdi. Ama yine de Aristo felsefesi bilimin esasıydı. Bu bakımdan, İslam medeniyeti eski Helen medeniyetinin bir uzantısı idi. Batı Hristiyan Dünyası ise eşyayı sınıflandırırken gözlemlenemeyen metafizik aleme öncelik veriyor ve şeytan, büyü, cadılık gibi konularla aklı meşgul ediyordu.⁷⁹ Oysa, bu konular gözlem dışı ve aklın anlayamayacağı nitelikte oldukları için akıl yalnızca benimsenmiş kuralları savunan bir örgüt durumuna düşüyordu. Böyle bir bilim anlayışı insanı da sınıflandırarak “bizimkiler” ve “ötekiler” ayrımı yapıyordu. Bu ayrım politika ve ideolojiyi bilimin içine sokarak olayları anlaşılmaz bir hale getiriyordu. Anlaşılamayan olaylara müdahale etmek ise, tesadüflere kalıyordu. İşte, Batı Hristiyan Dünyası böyle bir anlayışla ötekiler olan İslam Dünyasına Haçlı Seferleri düzenlemiş ve her defasında hezimete uğramıştı.⁸⁰

Batı’nın bu anlayışı ona “ötekiler” üzerinde bir üstünlük kazandırdığı için zamanla bütün dünya onun paradigmasını anlamak ve benimsemek istemiştir. Böylece, Batı kültürü yarattığı evrensel değerler sayesinde medeniyet düzeyine yükselmiştir.

Medeniyetler çatışması ise, Batı toplumlarının kendi içinde eski anlayışı temsil edenlerle, yeni anlayışı temsil edenler arasında olmuş ve asırlarca sürmüştür. Ancak, bu çatışmada Doğu’nun yeri ve rolü

⁷⁹ V.V. Bartold **Мусульманский мир // Ислам** ,s.39

⁸⁰ N.S Trubechkoy. . **Европа и человечество** ,s.162

olmamıştır. Doğu, zorunlu olarak Batı medeniyetine teslim olmuş, onu anlamaya ve özümsemeye çalışmıştır. Bugün de bu gayret devam etmektedir.

Bütün bu çözümlemeleri sırasında **Huntington**, birden çok uygarlığın etkisinde olan ülkeler için "bölünmüş ülkeler" diyor:

Meksika, Latin-Amerika ve Batı uygarlıkları arasında bölünmüştür.

Eski Yugoslavya, Batı, İslam ve Slav-Ortodoks uygarlıkları arasında bölünmüştür.

Güney Afrika, Batı ve Afrika uygarlıkları arasında bölünmüştür.

Keşmir, İslam ve Hind uygarlıkları arasında bölünmüştür.

Türkiye, İslam ve Batı uygarlıkları arasında bölünmüştür.

Rusya, Slav-Ortodoks ve Batı uygarlıkları arasında bölünmüştür.⁸¹

Batı dünyası medeniyet kavramının kapsam alanını genişleterek, yüksek teknolojisini, üstün tekniğini, bilimsel bilgisini, güçlü kurumsal yapısını ve kurumlarını, dünya görüşünü ve değerlerini de bu kavramla ifade etmiştir. Bu çerçevedeki geldiği yeri ve elde ettiği gücü, kemal noktası, medeniyet odağı olarak görmüştür. Bunun dışında kalan her

⁸¹ Samuel Huntington. **The Clash of Civilizations**

/http://history.club.fatih.edu.tr/103%20Huntington%20Clash%20of%20Civilizations, 06.03.2010

anlayışı, her değeri, her dünya görüşünü Batı'nın gerisinde gören bir tavır benimsemiştir. Bunu da medeniyetinin belirleyici özelliği haline getirmiştir.

Böylece Batı medeniyeti mensuplarının dünyayı medenileştirme görev, hak ve yetkileri Batı medeniyetinin belirleyici, kendisinin dışındakileri ötekileştiren ayırıcı anlamlarından biri olmuştur. Nihayet Batı'nın dışında kalan dünyanın sömürgeleştirilmesi böyle bir medenileştirme gayretinin adı olarak tarihe geçti.⁸²

Huntington bu görüşleriyle, 21. yüzyıldaki yeni emperyalizmin kültürel temellerini atmak istemekte fakat pek de başarılı olamamaktadır.

Batı uygarlığının değerlerinin evrensel olmadığını, bunların yalnızca Batıya özgü olduğunu söyleyerek, dünyanın geri kalan kısmını "farklı" ilan etmektedir.

Sosyal psikolojinin en basit kuralına göre, "farklılık" duygusu, yani "onlar" ifadesi, "biz" duygusunun zorunlu besleyicisidir.

Huntington, "batı dışındaki uygarlıkları" "farklı" ilan ederek, ve zaman içinde, ne kadar modernleşirlerse modernleşsinler, bu farklılıklarını koruyacaklarını söyleyerek, Batı uygarlığı ile insanlığın geri kalan kısmı arasına kesin bir "ayırıcı çizgi" çizmektedir.

⁸² Arnold Toynbee, "Medeniyetlerin çarpışması", s.80

Huntington özet olarak, "Siz farklısınız, farklı kalın. Bize bulaşmayın" diyor. Bunun ardında da hissedilen ama işitilmeyen bir başka varsayım var:

*"Batı kendi kendine yeter. Sizin düşmanlığınız sayesinde kendi kendini de yenileyecektir. Dünyanın sınırlı olanaklarının kullanılmasında ise, sizler ancak bizim uygun göreceğimiz ölçüde paylaşım sürecine katılabilirsiniz. Modernleşme ve benzeri süreçlerle, bize benzediğinizi ve sofraya eşit koşullarla oturacağınızı sanıyorsanız aldaniyorsunuz".*⁸³

Huntington'a göre, batı uygarlığı dışındaki ülkelerin hangi yolla olursa olsun, "batılılaşması" olanaksızdır.

Aslında tüm kitap, "Batı'nın "tek ve biricik", taklit edilemez ve erişilemez bir uygarlık sahibi olduğu ve bu özelliğini öteki uygarlıklara karşı korumak zorunda bulunduğu tezine dayandırıldığı için, Atatürk'ün, müslüman ve feodal bir imparatorluktan, "Batılı ve çağdaş bir devlet" yaratma projesinin yadsınması, doğrudan doğruya yazarın ana tezi haline gelmiş.⁸⁴

Huntington'a göre, Batı uygarlığı dışındaki ülkelerin batılılaşmaya ve modernleşmeye (çağdaşlaşmaya) karşı üç tepkisi oluşuyor:

⁸³ Samuel Huntington, **Столкновения цивилизаций** , s.117

⁸⁴ «Цивилизационная модель» международных отношений и ее импликации. «Круглый стол» // Полис. 1995. - № 1. - s. 90

Birinci tepki *reddiyecilik*. Hem modernleşmenin hem de batılılaşmanın yadsınması biçiminde geliyor. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Japonya bunun klasik örneği.

İkinci tepki *Kemalizm*. Hem çağdaşlamanın hem batılılaşmanın kabul edilmesi biçiminde ortaya çıkıyor. Örnek Türkiye.

Üçüncü tepki *reformculuk*. Çağdaşlaşmanın kabulü fakat, batılılaşmanın yadsınması biçiminde oluşuyor. Klasik örnek Mısırda Mehmet Ali Paşa, Çin'de Ch'ing hanedanının son yılları ve 1870-1920 arası Osmanlı İmparatorluğu.⁸⁵

Huntington günümüzdeki tüm uygarlıkları ve geçirdikleri deneyimleri inceleyerek, bu her üç tepkinin de farklı nedenlerle, batı dışındaki toplumların "Batılılaşmasını" sağlayamadığını söylüyor. Böylece, Amerika, Kanada, Batı Avrupa ve bir ölçüde Avustralya ile Yeni Zelanda dışındaki ülkelere, "Ne yaparsanız yapın, bize benzeyemezsiniz, bizim dışımızda kalmaya mahkumsunuz" diyor.⁸⁶ Aslında mensup olduğu Batı uygarlığını tek ve biricik olarak tanımlayan ve onu erişilmez bulan Huntington'un Türkiye'ye önerdiği bu çözümün, kendi uygarlığı açısından küçük (!) bir de avantajı var:

⁸⁵История Османского государства, общества и цивилизации, s. 26

⁸⁶Semuel Huntigton, Столкновения цивилизаций., s.75

Kitabının 145'inci sayfasında bunu da söylüyor: *Kuzeyden gelen büyük tehlikeye karşı Türkiye'nin bir siper olarak Batı için yararı kalmamıştır. Artık, Körfez savaşında olduğu gibi, güneyden gelen daha küçük tehditler için olası bir müttefiktir.* Yani, Sovyetlerin çökmesinden sonra Türkiye, Batı için ancak Ortadoğu petroleri konusundaki bekçilik açısından önemlidir. Ayrıca, İslam diktatörlüğü ile yönetilen bir ülke, "dış politika ve askeri müdahale konusundaki kararları" hiç kuşkusuz demokratik bir ülkeden çok daha kolay alır.

Huntington'un son derece ayrıntılı dipnotlanmış ve pek çok örneklerle dolu kitabı çok etkileyici olmakla birlikte, ilk bakışta bile göze çarpan bazı eksiklik ve tutarsızlıklarla dolu.⁸⁷

Birinci olarak, dine ve kültüre büyük önem vermesine karşın, tanımlanan uygarlıkların temel nitelikleri ne din, ne mezhep, ne ırk, ne de milliyet bazında aynı. Bir başka deyişle, Huntington'un sınıflaması birörnek bir kültürel ölçüte dayanmıyor. Kimi zaman İslam uygarlığı adı altında aynı dinden olan ama birbirinden çok farklı nitelik taşıyan ülkeleri aynı gruba koymuş, kimi zaman da aynı dinden olan hıristiyanları farklı gruplara ayırmış. Oysa din bazında bir karşıtlık ya da belirleyicilik söz konusu olsaydı, en azından Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi üç

⁸⁷ T. Meyer Identity Mania: **Fundamentalism and the Politicization of Cultural Differences.** London & N.-Y.: Zed Books, 2001.

büyük semavi din ve budizm, ya da bunların mezhepleri, farklılık ölçütleri olarak kullanılmalıydı.⁸⁸

İkinci olarak, saydığı uygarlıklar çerçevesinde (Türkiye ile Libya veya İran gibi, ya da birbirleriyle yıllarca savaşmış olan İran ve Irak gibi) birbirine hiç benzemeyen toplumlar aynı uygarlık içinde görülmüş. Buna karşılık birbirine çok benzeyen toplumlar da (özellikle Uzak Doğunun budist toplumları ve Batı'nın hristiyan toplumları gibi) farklı uygarlıklar içinde birbirine karşıt olarak alınmış.

Üçüncü olarak, Huntington, kültürleri birbirine benzer ülkelerin ittifak yapacağını söylerken çok basit bir gerçeği, uluslararası ilişkilerde, çıkarların, her türlü duygunun önüne geçtiği gerçeğini gözardı etmiş.⁸⁹

Dördüncü bir nokta Huntington'un, Kültürel Antropolojide, uygarlıkların birbirlerini etkilemelerini açıklayan "akkültürasyon," ve "inkültürasyon" denilen, "kültürleşme" ve "kültürlenme" süreçlerini gözardı etmesidir.

Birbirleri ile temasta olan uygarlıklar ya da kültürler, zamanla kaçınılmaz olarak birbirlerini etkiler ve birbirlerinden etkilenirler. Böylece gittikçe birbirlerine benzemeye başlarlar. Bu nedenle de pek çok kültürü ya da uygarlığı çok kesin çizgilerle birbirlerinden ayırd etmek

⁸⁸ V.İ. Tolstıx, Будущее цивилизации в контексте диалога культур ,s.44

⁸⁹ Samuel Huntigton, Столкновения цивилизаций ,s.77

olanaksızdır. Örneğin, Batı uygarlığı ile Latin-Amerika uygarlığının ortak yönleri, farklılıklarından daha fazla değil midir?

Beşinci olarak, Batılılaşma ile modernleşme (çağdaşlaşma) ayrımı, hem net değil, hem de anlaşıldığı kadarıyla, modernleşmeyi, sadece teknik olanakların kullanılması olarak kabul etmesi, doğru değil. Yani çölde, elindeki bilgisayarla, sakat bir din ve yanlış bir Allah anlayışına dayalı olarak kellesini keseceği insanları izleyen, deve üstündeki bedevi, modern midir?

Altıncı bir nokta ise doğrudan doğruya Türkiye örneğinin yanlış yorumunda ve ayrıca bu yorumun statik karakterinde yatıyor.⁹⁰

Huntington, modernleşmenin Batılılaşma olmadığını söylüyor ve ne denli modernleşirse modernleşsinler, farklı uygarlıklardaki toplumların uygarlık değiştiremediğini ve Batılılaşmadığını belirtiyor. Hatta bu nedenle, bir de "bölünmüş ülkeler" listesi veriyor. Her modernleşmenin, zorunlu olarak Batılılaşma olmadığı, daha doğrusu, modernleşen ülkelerin, kendi öz kültürlerini de bir ölçüde koruyarak değiştikleri bir gerçek. Fakat belli bir teknolojik düzeyin, zorunlu toplumsal ve kültürel değişimleri de birlikte getirdiği ve bu "birörnekleştirici" etkinin tüm kültürleri birbirine yaklaştırdığı da ayrı bir gerçek.

⁹⁰ E.R. Taqirov. «Война карикатур» или «война цивилизаций»? (Конфликтологический подход к проблеме),s.49

Türkiye acaba şu anda hem kültür hem de uygarlık olarak, yani hem yerel hem de evrensel olarak Suudi Arabistan'a ya da İran'a mı daha yakın, yoksa, Batıya mı? Ayrıca Türkiye toplumu nereye doğru değişiyor? Irak'a ya da Libya'ya doğru mu yoksa Fransa'ya ya da Almanya'ya'ya doğru mu? İşte tam bu noktada Huntington'un toplumsal değişme sürecini yadsıyan ve toplumları statik, (hem durgun hem de duragan) varlıklar olarak gören çözümlemesinin yanlışlığı da ortaya çıkıyor.

1923'den beri hızlanan bir biçimde, aslında kökü 1800'lere dayanan bir modernleşme projesi, Türkiye'nin gündeminde.⁹¹

Bu süreç belki, Avrupa Birliği ile değil, Japonya ile bütünleşerek gerçekleşecek, ama mutlaka gerçekleşecek.

Yedinci olarak, yine Türkiye'yi de ilgilendiren biçimde, Batılılaşma süreci için, İslami değerlerin tümüyle yadsınması gerektiğini söylüyor. Oysa böyle "toptancı" yaklaşımlar, çoktan terkedildi sosyal antropoljide. **Huntington**, Hıristiyanlıktaki bölünmelere, uygarlık farklılaşması açısından aşırı değer ve anlam verirken, İslamı, nedense h>a l>a ilk çıktığı andaki gibi, dogmatik, değişmez ve daha önemlisi "monolitik" bir yapı olarak kabul etme yanlışını yapıyor.⁹²

⁹¹Vladimir Viktorovich, Черный, идеология современного мира: теория и столкновения цивилизаций С.Хантингтона,.,S.57

⁹² **Globalization and civilizations** /Ed. By Mozaffari M. L., N.Y.: Routledge, 2002.,s.145

Sekizinci bir nokta, kültürel farklılık, (ister dine dayansın, ister ırka) bu denli önemliyse, neden, kültürel farklılıklar, uygarlıklar arası çatışmaları belirliyor da, aynı devletin içindeki farklı kültürler açısından işlevsel olmuyor?

Dokuzuncu bir nokta, özellikle kültürel açıdan bölünmüş ülkeleri değerlendirirken, seçmen davranışının, yani oy dağılımlarının belirleyici olduğunu düşünmesi, bu nedenle de uygarlık ayrımı gibi temel kültürel bir konu ile günlük siyasal tercihlerin bire bir örtüştüğü gibi bir yanlış düşmesi, üstelik bu yaklaşımına karşın, Türkiye'deki durumu da yanlış yorumlaması, yüzde 20 oy alan bir partiyi neredeyse halkın çoğunluğu gibi göstererek, Refah Partisi'nin "yüzde 99'u müslüman olan Türkiye'de biz çoğunluğu temsil ediyoruz" söylemi ile yaptığı propagandada düştüğü aynı hatayı tekrarlamasıdır.⁹³

Onuncu bir nokta, "uygarlıklararası çatışmalardan kaçınılması" görüşünün, çok yakın tarihte ve günümüzde tanık olduğumuz Amerika'nın Körfez savaşı gerçeği ile doğrudan çatışıyor olmasıdır. Günümüzdeki gerçeklerle bile uzlaşamayan ve daha da önemlisi bu gerçekler yanlış ise, doğru yolu göstermekte de hiç bir ipucu veremeyen ve başarı gösteremeyen bir kuram, geleceği ne denli açıklayabilir?⁹⁴

⁹³Walt, Stephen M.. "The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order", s.177

⁹⁴ U.V. Yakoveç. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. Moskva, Ekonomika. 2003,s.342

Bence Huntington'un bu çok tartışmalı ve bilimsel olmaktan çok, spekülatif nitelik taşıyan çalışmasının tek bir doğru yanı var, o da bütün kültürlerin, uyuşturucu ile, rüşvetle ve kara para ile savaşmak zorunda olduğu ve bu konuda uygarlıklar ve devletlerarası işbirliğinin gerçekleştirilme zorunluluğu. Bu önerisi bir yana, Batı dünyasını yönetenlerin, Huntington'un şövenizme yakın duran ve tam bir ayrımcılığı teşvik eden genel kuramına çok prim vereceklerini sanmıyorum.⁹⁵

A.B.D. ya da Batı Avrupa olarak, bir yandan dünyada insan haklarının şampiyonluğunu yapacaksınız, ve bu konuda tüm insanlıktan gerçek bir destek alacaksınız, öte yandan, kendi uygarlığınız dışındaki tüm kültürleri aşağılayıp onlara karşı bir "haçlı ruhu" ile saldıracaksınız. Bu denli ikiyüzlülük, uluslararası ahlak (yani ahlaksızlık) açısından olanaklı olsa bile, "küreselleşen dünyamızda" gizlice becerilebilecek bir davranış gibi gözükmüyor.⁹⁶

Huntington'un Türkiye ile ilişkili olarak önerdiği, Atatürk'ün mirasının olduğu gibi yadsınması ve Türkiye'nin yedinci yüzyıl İslam uygarlığına dönmesi, yani bir şeriat devletine geri gitmesi ise yalnız Türkiye'nin değil, tarihin ve bilimin gerçeklerine de aykırıdır. Çünkü Atatürk, hem Türkiye'ye hem de insanlığa, Hitler faşizmi ya da Stalin komünizmi gibi tarihsel bir parantez değil, tarihin akışını yakalamış bir

⁹⁵ T. Meyer Identity Mania: **Fundamentalism and the Politicization of Cultural Differences** s.29

⁹⁶ Ş. Sultanov, Основная проблема для Запада ислам, s. 182

devrimcinin, insanlığın gelişme sürecine uygun atılım uygulamalarını getirmiş bir devrimcidir.

Huntington batılaşmayı , Batının seküler yapısı, hukuk devleti anlayışı ve demokrasini içselleştirmeye tanımlıyor. Kısaca, Huntingtona göre Batı- dışı toplumlar küresel politik ekonomiye entegre olarak belirli düzeyde “modernleşseler” de gerçek anlamda “batılaşmak” her toplumun harcı değildir.

Batı dünyası medeniyet kavramının kapsam alanını genişleterek, yüksek teknolojisini, üstün tekniğini, bilimsel bilgisini, güçlü kurumsal yapısını ve kurumlarını, dünya görüşünü ve değerlerini de bu kavramla ifade etmiştir. Bu çerçevedeki geldiği yeri ve elde ettiği gücü, kemal noktası, medeniyet odağı olarak görmüştür. Bunun dışında kalan her anlayışı, her değeri, her dünya görüşünü Batı’nın gerisinde gören bir tavır benimsemiştir. Bunu da medeniyetinin belirleyici özelliği haline getirmiştir.⁹⁷ Böylece Batı medeniyeti mensuplarının dünyayı medenileştirme görev, hak ve yetkileri Batı medeniyetinin belirleyici, kendisinin dışındakileri ötekileştiren ayırıcı anlamlarından biri olmuştur. Nihayet Batı’nın dışında kalan dünyanın sömürgeleştirilmesi böyle bir medenileştirme gayretinin adı olarak tarihe geçti.⁹⁸

⁹⁷ A.A. Elyanov Глобализация и догоняющее развитие // **Мировая экономика и международные отношения**. 2004. - №1. – s.9

⁹⁸ Arnold Toynbee “**Medeniyetlerin çarpışması**”, s.22

Toparlamak gerekirse, 20. yüzyılın sonunda sosyal bilimlerin gündemine giren Medeniyetler Çatışması tezinin sosyolojik temelleri, Aydınlanma ilkelerinin evrensel olmadığı yönündeki kuramsal yaklaşıma dayanmaktadır. Buna göre Aydınlanma ilkeleri Batı'ya özgü değerler olduğu için, Batı emperyalizmine karşı çıkan Doğu ve İslam ülkeleri, Batı denetiminden kurtulmak için Aydınlanma mirasını bilinçli biçimde reddetmelidirler. Bununla birlikte Aydınlanma ilkelerini Batı değerleri olarak reddeden Doğu ve İslam ülkelerin sosyal ve ekonomik olarak kalkındıklarına ilişkin tarihsel ve sosyolojik bir kanıt bulunmamaktadır. Medeniyetler Çatışmasından farklı olarak Japonya, yenileşme çabalarına tarihsel anlamda Osmanlı Devletinden daha sonra başlamasına karşın; “laiklik”, “bağımsız ulus devlet” ve “milli ekonomi” gibi ilkelerini toplumsal amaçlarına uyarladığı için modernleşme çabalarını başarıya ulaştırabilmiştir. Bu durum, Medeniyetler Çatışması fikrinin sosyolojik temellerinin tartışmaya açık olduğunu göstermektedir.⁹⁹

⁹⁹Vladimir Fortunatov, *История мировых цивилизаций...*, s.39

III BÖLÜM

S.HUNTINGTON VE YENİ DÜNYA MODELİ

3.1. S.Huntigton ve Medeniyetlerin Çatışması Kavramı

“Medeniyetler çatışması” teorisinin yarattığı endişe ve karışıklık, ne yazık ki dünyanın aslında karşı- karşıya olduğu ciddi durumun gerçek niteliği hakkındaki tartışmayı saptırmıştır. Kùltürler arasındaki ilişkilerin tarihi yalnızca savaş ve çatışmalardan ibaret değildir. Bu tarih, yüzyıllardır süregelen yapıcı alış-verişleri, olumlu etkileşimleri ve barışçıl birliktelikleri de içermektedir. Ayrıca, yapısal olarak değişken ve farklı toplumları, katı ve kategorik medeniyet kavramları temelinde sınıflandırmaya çalışmak kimlik, motivasyon ve davranış gibi meselelerin daha aydınlatıcı yollardan anlaşılmasına mani olmaktadır. Bu tip kültürel kategoriler yerine, güçlü ve güçsüz, zengin ve fakir gibi ayrımlar ya da farklı politik gruplar, sınıflar, meslekler ve uluslar arasındaki farklar üzerinde durmak daha aydınlatıcı olacaktır.¹⁰⁰ Esasında sözü edilen bu kültürel kalıplar zaten kutuplaşmış görüşleri daha da kemikleştirmektedir. Daha da kötüsü, kùltürlerin önlenemez bir çatışmaya doğru gitmekte olduklarını iddia eden yanıltıcı görüşleri yaygınlaştıran bu kalıplar, müzakere edilebilir ihtilafların, görünüşte başa çıkılmaz bir hal alan ve kamuoyunun da ilgisini çeken kimlik temelli çatışmalara dönüşmesine de

¹⁰⁰L.V.Qumilev,. Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации,s.93

katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumlar arasında düşmanlığın ve güvensizliğin yerleşmesine neden olan söz konusu kalıpları ve yanlış anlamaları bertaraf etmek zorunlu hale gelmiştir.¹⁰¹

Medeniyetler çatışması son 10 yıla damgasını vuran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada bu kavrama çok sık referans verilse de, medeniyetler çatışması tezinin kökenlerini ve bu tezin altında yatan analitik düzeni anlamak çok büyük önem taşır.¹⁰² Daha çok Samuel Huntington ile beraber anılsa da, medeniyetler çatışması kavramı ilk olarak Bernard Lewis tarafından popüler hale getirilmiştir. Lewis'in Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında yazdığı çalışmalarda, bu kavram daha çok Hristiyan/Musevi geleneği bağlamında tanımlanan 'Batı' ile 'kızgın Müslümanlar' arasında çıkması muhtemel çatışmaya verilen isimdir. Lewis'in tezi bu olası çatışmanın tüm sorumluluğunu Müslümanların omuzlarına yükler. Lewis'e göre, Batı'nın ekonomik ve siyasi olarak ezici üstünlüğü karşı çaresiz kalan ve ancak yüzyıllar önce kazanılmış zaferlere ve başarılarla sahip çıkabilen, Batı'nın ürettiği ve özgürlüklere dayalı liberal bir sosyal ve siyasi sistemin kendilerine tehdit oluşturduğuna inanan Müslümanlar çok büyük bir aşağılık kompleksi ve öfke ile yaşamaktadırlar. Bu öfkenin hedefinde ise Batı ve Batı'nın değerleri vardır.¹⁰³ Diğer bir deyişle, öfkeli Müslüman'ın hedefi hem Batı

¹⁰¹ U.V Yakoveç. . Глобализация и взаимодействие цивилизаций ,s.233

¹⁰² A.H.Quliyevskiy, V.V.Xlupin. Межкультурные коммуникации в современном мире в контексте конфликта цивилизаций, s.22

¹⁰³ Mechnikov Lev İlyich,. Цивилизация и великие реки, s.43

toplumları hem de Müslüman toplumlarda Batı'nın değerlerine sahip çıkan ve bu değerlere göre yaşayan sahte Müslümanlardır. Öfkeli Müslümanlar, İslam medeniyetinin altın çağına ancak ve ancak Batılı güçler ile Batı'ya özenen kesimin Müslüman topraklardan atılmasından sonra geri dönebileceğine inanmıştır. Bernard Lewis'e göre Müslüman dünyasındaki bu eğilimin önüne geçmek mümkün değildir ve Batı'nın yapması gereken kenetlenmek ve yaklaşımakta olan çatışmaya hazırlanmaktır.¹⁰⁴

Medeniyetler çatışması bir kavram olarak Bernard Lewis tarafından ortaya atılmış olmasına rağmen bu kavramı bir 'tez' haline getiren Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington'dır. Huntington'ın tezi Soğuk Savaş sonrasındaki on yılda en çok ilgi gören iki tezden biridir. Diğer tez ise Francis Fukuyama'ya aittir. 'Tarihin Sonu' adlı eserinde Fukuyama dünyanın 1789 Fransız Devrimi'nden itibaren bir 'ideolojiler çatışması'na tanıklık ettiğini ve Soğuk Savaş sonrası komünizmin çöküşü ile beraber ayakta kalan tek ideolojinin liberal demokrasi olduğunu savunur. Fukuyama'ya göre liberal demokrasinin zaferi, aynı zamanda tarihteki ideolojiler çatışmasının da sonunun geldiğini müjdelir.¹⁰⁵ Bu teze göre liberal demokrasinin fikirler dünyasındaki zaferi eninde sonunda 'gerçek' dünyada da yansımaları bulacaktır ki bu gerçekleştiği zaman daha barışçıl bir dünya düzeni mümkün olacaktır.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Mechnikov Lev İlyich, **Цивилизация и великие реки**, s.95

¹⁰⁵ Samuel Huntigton, **Столкновения цивилизаций**, s.287

¹⁰⁶ N.V. Astaşkina, A.M Şaxray., **Современный диалог цивилизаций Запада и Востока: трудности и перспективы**, s. 42-43

Huntington'ın tezi 'tarihin sonu' teziyle paralellik gösterse de, Huntington Soğuk Savaş sonrasında barıştan çok gerilim ve çatışma öngörmüştür. Huntington'a göre 1648 Westphalia Barışı ile 1789 Fransız Devrimi arasında yaşanan kralların çatışması yerini 1917'ye kadar sürecek bir milletler çatışmasına bırakmıştır. 1917 Rus Devrimi ile başlayan ideolojiler çatışması devri ise 1990'da Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle kapanmıştır. Fukuyama'dan farklı olarak Huntington, içine girdiğimiz çağın barış değil medeniyetler arası çatışmalara tanıklık edeceğini iddia etmiştir. Artık siyasi güç kavgası, ulus devletler veya ideolojiler üzerinden değil kültür ve medeniyet üzerinden tanımlanacaktır.

Huntington fikirlerini ilk olarak 1993 yılında dile getirdiğinde hem akademik dünyada hem de kamuoyunda büyük tepkilerle karşılaşmıştır. Medeniyetler çatışması tezi özellikle uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından dünya siyasetinin gerçeklerini yansıtmadığı ve aşırı sansasyonel olduğu iddiasıyla eleştirilmiştir. 2000'li yılların başına geldiğimizde Huntington'ın tezi literatürde bilinen fakat artık çok da fazla ilgi görmeyen bir argüman haline gelmiştir.

11 Eylül saldırıları ise Huntington'u ve medeniyetler çatışması tezini bir kez daha ön plana çıkarmıştır. Bunun iki temel sebebi vardır. Birinci olarak, El-Kaide örgütünün saldırıyı İslam dini ve Müslümanlar adına gerçekleştirildiğini iddia etmesi ve aynı zamanda örgüt söyleminde İslam ile Batı arasında kaçınılmaz bir savaşın yaklaştığı olgusunun altının

çizilmesi, medeniyetler çatışması tezini o ana kadar önemsememiş olan uluslararası ilişkiler uzmanları arasında bile merak uyandırmıştır.¹⁰⁷ El-Kaide'nin söylemleri incelendiğinde gerçekten de Bernard Lewis'in tanımladığı öfkeli Müslüman prototipinin yansımalarının ilk bakışta göze çarpması, medeniyetler arasında din üzerinden tanımlanan küresel bir mücadelenin artık gerçeğe dönüştüğü fikrini kuvvetlendirmiştir.

Medeniyetler çatışması tezinin 11 Eylül sonrası yoğun ilgi görmesinin altındaki bir diğer sebep ise, yukarıda açıklandığı gibi, uluslararası ilişkiler araştırmalarının çok uzun bir süre boyunca dini görüşler, dinler arasındaki farklılıklar ve dinin siyasi şiddet amacıyla propaganda malzemesi olarak kullanılmasına sessiz ve ilgisiz kalmış olmasıdır. Diğer bir deyişle 11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında medeniyetler çatışmasına alternatif, kuvvetli bir tez bulunmadığından, Huntington'ın saldırılardan yaklaşık 10 sene önce öne sürdüğü iddialar çok büyük önem kazanmıştır.¹⁰⁸

11 Eylül saldırılarının akabinde Huntington'ın tezi, özellikle İslam'ın dünya siyasetinde oynayabileceği rolü tartışmaya açmıştır. Bu tartışmalarda Türkiye'nin de yeri çok önemlidir. Hem dışarıda Müslüman olarak tanınan hem de kendini Müslüman bir ülke olarak tanımlayan Türkiye'nin Batı'yla olan ilişkileri ve demokratik yapısı, Türkiye'yi medeniyetler çatışması tartışmalarının merkezine yerleştirmiştir. Eğer

¹⁰⁷ A.L. ,Kroeber, C. Kluckhohn **Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions**,s.36

¹⁰⁸ Vladimir, Fortunatov, **История мировых цивилизаций** ,s. 44

İslam ve Batı'nın değerlerinin birbirleriyle çatışması bekleniyorsa, bu çatışmanın en şiddetli yaşanacağı yerlerin başında Türkiye gelmektedir. Ve eğer Huntington gerçekten haklıysa, Türkiye'nin pek bir seçeneği yoktur; ya ait olduğu Doğu'ya, daha doğrusu İslam Medeniyeti'ne geri dönecektir ya da Batı'ya, diğer bir deyişle Avrupa'ya doğru yolculuğuna devam edip parçalanmayı göze alacaktır.¹⁰⁹

Huntington'ın tezi, akademisyenler ve Türkiye'nin de arasında bulunduğu birçok ülkenin siyasi liderleri tarafından 'yanlış' bir fikirler topluluğu olarak görülür. Örneğin, ABD'de bulunan Vanderbilt Üniversitesi profesörlerinden Giacomo Chiozza araştırmalarında, Huntington'ın tezinin istatistiksel verilerle desteklenemeyeceğini iddia eder. Bu argümana göre, şu anda dünyadaki siyasi şiddet konusunda toplanan veriler böyle bir çatışmanın aslında var olmadığını kanıtlamaktadır. Özellikle Müslüman toplumlardan gelen diğer bir eleştiri ise medeniyetler çatışması tezinin İslam dinini yanlış yorumladığı yönündedir. Siyasetçiler arasında popüler olan bir diğer tepki de İslam ve Batı medeniyetlerinin aslında 'uzlaşabileceği' söylemi üzerine kurulmuştur.

Fakat bu üç söylem de Huntington'ın kurduğu kuramsal tuzağa düşmektedirler. Birincisi, Huntington'ın tezine göre 'şu anki veriler' yaklaşmakta olan çatışma hakkında bize fazla bir şey söyleyemezler. 11 Eylül ve sonrasında yaşanan olaylar fırtınadan önceki hafif esintilere

¹⁰⁹Djosef Nay, s.130

benzetilebilir ama asıl fırtına çok daha şiddetli olacaktır. İkincisi, Huntington için, Bernard Lewis'den farklı olarak, İslam dininin içeriği çok önemli değildir; kültürel düzlemdeki derin 'farklılıklar' Batı ve İslam medeniyetlerini elbet karşı karşıya getirecektir.¹¹⁰ En önemlisi, medeniyetlerin siyasi aktörler olarak varlık gösterebileceğini kabul etmek, Huntington'ın iddialarının zaman içerisinde 'kendini gerçekleştiren bir kehanete' dönüşmesini kolaylaştırır.¹¹¹

Bu son saptamayı anlayabilmek için medeniyetler çatışması tezini yakından incelemek gerekmektedir. Huntington'ın tezi aslında iki aşamadan oluşur: Birinci aşama medeniyetlerin birbirinden bağımsız ve kendi içinde tutarlı siyasi aktörler olarak var olabileceği varsayımdır, öyle ki bu aşama aslında medeniyetler çatışması tezinin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu varsayım kabul edildiğinde, Huntington'ın ikinci aşamada öne sürdüğü iddiaları çürütmek oldukça zorlaşır. Yani, birbirinden bağımsız ve çıkarları arasında bazı uyumsuzluklar olan yüz milyonlarca insandan oluşan ve birbirlerinden kültürel bağlamda çok farklı olan toplulukların siyasi aktörler olarak uluslararası ilişkilerde faaliyet gösterebileceğini kabul edersek, kendilerini dinî inançlara ve farklılıklara göre tanımlayan medeniyetlerin iyi geçinebileceklerini savunmak büyük bir 'iyimserlik' gerektirir. Avrupa devletleri ve İslam

¹¹⁰ Arnold Toynbee "Medeniyetlerin çarpışması, s.39

¹¹¹ N.V., Astaşkina , A.M. Şaxray, Современный диалог цивилизаций Запада и Востока: трудности и перспективы, s.54

imparatorlukları arasında yaklaşık bin yıl süren, Güney Avrupa'nın işgali ve Haçlı Seferleri ile doruğa çıkan kanlı mücadeleler, din ve medeniyet farklılıkları üzerinden tanımlanacak bir gelecek hakkında olumlu bir tablo çizmemektedir.¹¹² Kısaca, Huntington'ın tezi, bize geçmişteki medeniyet ve din savaşlarının tekrar yaşanacağını haber vermektedir.

Bu teze verilen tepki, dünyada ya İslam dinini savunma ya da sağlıklı bir 'medeniyetler diyalogunun' medeniyetler çatışmasını engelleyebileceği şeklindedir. İslam'ı savunma şeklinde gelişen tepkinin, Huntington'ın tezi söz konusu olduğunda pek önem içermediği zaten yukarıda belirtilmişti. İkinci tepki, yani medeniyetler diyalogunun sorunları çözebileceği tezi ise ne yazık ki asıl sorunu göz ardı etmektedir. Asıl sorun, medeniyetlerin siyasi birer aktör olarak tanınması ve medeniyetlerin siyasi aktörler tarafından uluslararası ilişkiler düzeyinde temsil edilebileceği inancıdır. Bu varsayım ilk başta oldukça 'doğal' görünse de aslında çok yanıltıcı ve uzun vadede çok tehlikeli olabilir.

Bu varsayım dört temel sorunu barındırmaktadır. Öncelikle, medeniyetler din üzerinden tanımlanıp onlara siyasi kimlik atfedildiği zaman, din, dünya siyasetinde temel referans noktası haline gelebilir. Avrupa'da 30 Yıl Savaşı'nda veya Haçlı Seferleri'nde görüldüğü gibi, devletlerarası siyaset din üzerinden tanımlanmaya başlandığı zaman, daha doğrusu çıkar çatışmalarına dini inançlar gibi hassas ve duygusal tepkilere

¹¹² Rahid , Ulusel "Qloballaşma və Türk sivilizasiyası", s.76

yol açabilecek etkenler karıştığı zaman ortaya çıkabilecek toplumlararası ve toplum içi şiddet ve gerilim devletlerin kontrol edebileceğinden çok daha yıkıcı olabilir.¹¹³

Medeniyet siyasi bir aktör olamaz; ama siyaset, medeniyet ve din üzerinden tanımlandığında ortaya çok tehlikeli sonuçlar çıkabilir. İkinci temel sorun da dini inançlar evrenselken, siyaset ve siyasi kurumlar coğrafi sınırlar içerisinde faaliyet göstermesidir. Örneğin, İslam'ın coğrafi sınırları bulunmamaktadır. Fakat devletlerin siyasi organizasyonları ve otoriteleri coğrafi sınırlar üzerinden toplumların hayatlarını etkilemektedirler. Teknik olarak sınırları olmayan dini aidiyetleri ve inançları, devletlerin hakim olduğu bir siyasi sistemde en önemli referans noktası haline getirmek uzun vadede toplumlararası gerilimi ve şiddeti tetikleyebilir.¹¹⁴

Konuyla ilgili üçüncü sorun ise bahsi geçen medeniyetlerin özellikle coğrafi olarak tanımlandıklarında kendi içlerinde birçok rengi ve önemli sayıda 'azınlığı' barındırmalarından dolayı ortaya çıkabilecek sorunlardır. Tüm bu renkleri ve farklılıkları tek bir medeniyet tanımı altında toplanabilecek basit ve önemsiz birer ayrıntı olarak görmek yanıltıcı olduğu gibi aynı zamanda söz konusu coğrafyada siyasi çatışmaya yol açabilir. Eğer gerçekten tek bir İslam medeniyeti varsa, bu

¹¹³ T.A. Aleksina, **Глобализация как предельное расширение культурного пространства и времени** // Дипломатия и культура. Moskva, 2003. - s. 536

¹¹⁴ L.V. Qumilev, **Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации.**, s.91

medeniyetin tanımını yapmak ve sınırlarını çizmek için bahsedilen değişik ‘renkler’ birbirleriyle mücadeleye girebilir.¹¹⁵

Dördüncü sorun ise medeniyetler çatışmasının, daha doğrusu medeniyetlerin siyasi düzlemde siyasi aktörler tarafından temsil edilebileceği düşüncesinin, toplumların büyük kısmı için kolay kabullenilebilecek bir içeriğe sahip olmasıdır. Hem Batı ülkelerinde hem de Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu toplumlarda medeniyetler çatışması tezi, kamuoyu için oldukça karmaşık çıkar çatışmalarını basit hale getirebilecek tek bir dünya görüşü sunmaktadır. Siyaseti, sınırları dini inanışlar üzerinden çizilen ‘medeniyetler’ üzerinden tanımlama yanılığı uzun vadede toplumların gerçekliği tanımlama yöntemi haline getirebilir. Başka bir deyişle, medeniyetlerin siyasi aktörler olarak var olabileceğini savunmak medeniyetler çatışması tezinin zaman içinde basit bir tezden sosyal bir gerçekliğe dönüşmesini kolaylaştırabilir.¹¹⁶

Peki, eğer bu dört temel sorun, medeniyetler çatışması tezini, tehlikeli bir ‘kendini gerçekleştirecek kehanet’ haline getiriyorsa, bu tezin toplumlar ve siyaset üzerindeki etkilerini azaltmak için ne yapılabilir? En sağlıklı yöntem, tezin temel sorununu gözler önüne sermek ve bu tezi yukarıda bahsedilen ikinci aşamada -medeniyetler barış içinde

¹¹⁵ E.A. Abrrmyan, Долго ли осталось нам жить? Судьба цивилизации: анализ обстановки в мире и перспектив будущего , s.278

¹¹⁶ V.A Avksentyev, A.V. Dmitriyev Конфликтология: базовые концепты и региональные модели, s.75

yaşayabilir mi - değil, birinci aşamada -medeniyetler siyasi aktörler olarak kabul edilebilirler mi, çürütecek söylemler ve politikalar üretmektir.¹¹⁷

Burada, üzerinde durulması gereken husus, bu yanılgının yaygınlaşmasının neden bir sorun teşkil edeceğidir. En büyük risk, yukarıda da bahsedildiği gibi, medeniyetlerin din üzerinden tanımlanıp uluslararası siyasetin bir parçası haline getirilmesinin kamuoyunda zaten var olan ve sınırları dinî inanışlara göre çizebilecek, ‘biz ve onlar’ ayrımcılığını ve bu anlayışa bağlı önyargıları zaman içerisinde dolaylı yoldan olsa da güçlendirme ihtimalidir. İkinci bir risk ise medeniyetlere ve dolaylı olarak dinî inançlara uluslararası platformda siyasi kimlik kazandırılması halinde, bu kimlikler adına gerçekleştirilebilecek şiddet olaylarının kendini bu kimlik üzerinden tanımlayan bireyleri de dolaylı yoldan töhmet altında bırakabilme ve böylece toplumlararası ve toplumlar içi ayrışmayı istemeden de olsa kuvvetlendirme ihtimalidir.

Bu konuda alternatif bir yaklaşım medeniyetleri, soyut ve zaman içerisinde evrim geçiren kültürel öğeler olarak tanımlamayı öngörür. Diğer bir deyişle, bu yaklaşım medeniyetlerin siyasi ve değişmez değil, kültürel ve değişime açık olgular olduğunun altını çizmeyi gerektirir.¹¹⁸

Özetlemek gerekirse, din üzerinden tanımlanacak bir medeniyetler çatışması tezi ve medeniyetlerin uluslararası alanda siyasi birer aktör olarak görülebileceği anlayışı aslında temeli olmayan efsanelerdir. Fakat

¹¹⁷ V.V. Bartold **Мусульманский мир // Ислам** , s.678

¹¹⁸ V.V. Bartold **Мусульманский мир // Ислам**, s.63

bu efsanelerin aslında gerçek olduğu veya gerçek olabileceği düşüncesi siyasî aktörler tarafından toplumlara benimsetilirse, medeniyetler çatışması tezinin çatışma kısmı gerçek olacak ve temelde dinî inanç farklılıklarına dayanan toplumlararası ve toplumlar içi gerilim ve şiddete yol açabilecektir.¹¹⁹ Bu efsanelerin gerçekliğe dönüşmemesini sağlamanın yolu ise medeniyetlerin siyasî değil kültürel bağlamda değerlendirilmesi, bir medeniyetin diğerine üstünlüğüne veya saflığına değil, medeniyetlerin kültürel etkileşimine ve değişkenliğine dikkat çekilmesinden geçer.¹²⁰

Medeniyetler Çatışması tezine göre, dünyanın ezilen ülkelerinin Batı emperyalizminin yıkıcı etkilerinden kurtulmalarının tek yolu, Huntington'un deyişiyle, "Batılı" değerlerden vazgeçmeleridir. Huntington'a göre "hukuk devleti", "insan hakları", "uluslaşma", "laiklik", "halk egemenliği" gibi Aydınlanma ilkeleri Batılı değerlerdir . Bu nedenle Batı'ya karşı çıkan bir toplumun Aydınlanmacılığı benimsemesi Huntington'a göre tam bir çelişkidir. Yoksul İslam ülkeleri bu Batılılaşma isteklerini bir kenara bırakıp, kendi kültürlerine dönmeye başladıkları zaman kalkınacaklardır. Yeryüzünde Batı'nın denetimi ancak böyle azalacaktır.¹²¹

Dolayısıyla Medeniyetler Çatışması makalesine göre 21. yüzyıl ve sonrasındaki siyasal ve toplumsal ilişkiler, Aydınlanma ilkeleriyle

¹¹⁹ N.V., Astaşkina A.M. Şaxray, **Современный диалог цивилизаций Запада и Востока: трудности и перспективы**, s.35

¹²⁰ Z., Bjezinskiy **Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы**. s.45

¹²¹ Samuel Huntigton, **Столкновения цивилизаций** , s. 268

belirlenmiş ulusal sınırlara ve yurttaşlık ilişkilerine göre belirlenmiş toplumsal ilişkilere göre değil; bir medeniyeti oluşturan ortak dinsel kültür özelliklerine göre biçimlenecektir. Zira az gelişmiş bir ülke için modernleşme, o ülkenin Aydınlanma ilkelerinden vazgeçmesi ve kendi kültürel değerlerine bağlanmasıdır. “Medeniyetler Çatışması” başlıklı makale ve “Dünya düzeninin yeniden kurulması” adlı kitap, toplumların “laiklik” ve “halk egemenliği” gibi, Huntington’un “Batılı” olarak sınıflandırdığı Aydınlanma ilkelerinden vazgeçtikleri ve diğer ülkelerle olan ilişkilerini öncelikli olarak dinsel ve kültürel özellikleri temelinde yürütmeye başladıkları konusundaki örneklerle ayrılmıştır.¹²²

Peki medeniyetler niye çatışacak? sorusuna Huntington tezinde cevap böyle belirtilmiştir.

Medeniyet kimliği, gelecekte gittikçe artan bir şekilde önem kazanacak ve dünya büyük ölçüde, belli başlı yedi veya sekiz medeniyet arasındaki etkileşimle şekillenecektir. Bunların içine Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetleri giriyor. Geleceğin en önemli mücadeleleri, bu medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana gelecektir. Neden böyle olacak?

Birincisi, medeniyetler arasındaki farklılıklar sadece gerçek değil esastır. Medeniyetler birbirlerinden tarih, dil, kültür, gelenek ve en

¹²² N.V. ,Astaşkina, A.M. Şaxray, **Современный диалог цивилизаций Запада и Востока: трудности и перспективы**, S.237

önemlisi de din yoluyla farklılaşır. Farklı medeniyetlerin insanları hak ve sorumluluklar, özgürlük ve otorite, eşitlik ve hiyerarşinin görece önemi hakkında farklılaşan görüşleri kadar Tanrı ile insan, bireyle grup, vatandaşla devlet, ebeveynle çocuklar ve karı koca arasındaki ilişkiler konusunda da farklı fikirlere sahiptir. Bu farklılıklar yüzyılların ürünüdür. Kısa zamanda kaybolmayacaklardır. Bunlar siyaset, ideoloji ve rejimler arasındaki farklılıklardan çok daha esastır. Farklılıklar illa da çatışma demek değildir ve mücadelede kesin olarak şiddet kullanılacağı anlamına gelmez. Gerçi yüzyıllar boyunca en uzun ve şiddetli çatışmaları, medeniyetler arasındaki farklılıklar oluşturmuştur.¹²³

İkincisi, dünya gittikçe daha küçük bir yer haline geliyor. Farklı medeniyetlerin insanları arasındaki etkileşimler gittikçe artıyor: Bu artan etkileşimler medeniyet bilincini ve medeniyetlerin kendi bünyelerindeki ortaklıkların yanı sıra medeniyetler arasındaki ayrılıkların fark edilmesini güçlendiriyor.¹²⁴ Fransa'ya yönelen Kuzey Afrika göçü, Fransızlar arasında düşmanlık doğurmakla kalmamış, aynı zamanda 'iyi' Avrupalı gözüyle bakılan Katolik Polonyalı göçünü kabul etme eğilimini de arttırmıştır. Amerikalılar Japon yatırımına, Avrupa ülkeleri ve Kanada'dan gelen daha büyük yatırımlardan çok daha olumsuz tepki göstermiştir. Benzer şekilde, Donald Horowitz'in ileri sürdüğü gibi, "Bir Ibo" olabilir...

¹²³ Samuel Huntington, *Столкновения цивилизаций*, s.178

¹²⁴ S., Benkhabib. *Притязания культуры: равенство и разнообразие в глобальную эру*. Moskva: Logos, 2003, s.125

Nijerya'nın Doğu bölgesindeki bir Owerri Ibo'su veya bir Onitsha Ibo'su. O, Lagos'ta basit bir Ibo'dur. Londra'da bir Nijeryalı'dır. New York'ta ise bir Afrikalı. Farklı medeniyetlerin insanları arasındaki etkileşimler, sırasıyla düşünceyi gerisin geriye, tarihin derinliğine doğru yaymak için farklılık ve düşmanlıkları abartarak canlandırmak suretiyle insanların medeniyet şuurlarını arttırıyor.¹²⁵

Üçüncüsü, dünya çapındaki sosyal değişme ve ekonomik modernleşme süreçleri, insanları çok eski yöresel kimliklerden koparıyor. Bunlar aynı zamanda, bir kimlik kaynağı olarak ulus devleti zayıflatıyor. Dünyanın çoğu yerinde bu boşluğu doldurmak için din, sık sık "kökten dincilik" diye yaftalanan hareketler biçiminde devreye girmiştir. Bu tür hareketler, İslam'da olduğu kadar Batı Hristiyanlığı, Musevilik, Budizm ve Hinduizm içinde de boy gösteriyor. Çoğu ülke ve dindeki kökten dinci hareketler içinde faal olan insanlar genç, yüksek tahsilli, orta sınıf teknisyenleri, meslek ve iş sahibi kişilerdir. George Weigel'in işaret ettiği gibi, "Dünyanın sekülerizasyondan uzaklaşması, 20. yüzyılın sonlarındaki hayatın hakim sosyal gerçeklerinden birisidir. Dinin yeniden doğuşu, Gilles Kepel'in ifadesiyle "Tanrının Rövanşı," medeniyetleri birleştiren ve milli sınırları aşan bir kimlik ve ümit temeli sağlıyor.¹²⁶

¹²⁵ Medeniyetlerin Çatışması,
https://www.academia.edu/8379666/MEDENİYETLER_ÇATIŞMASI,15.09.2013,a.g.e,s.14

¹²⁶ Vladimir, Fortunatov, **История мировых цивилизаций**, s.32

Dördüncüsü, medeniyet şuurunun gelişmesi Batı'nın iki yönlü rolü tarafından güçlendiriliyor. Batı bir yandan kudretin zirvesindedir. Ama aynı zamanda ve belki bir sonuç olarak, Batılı olmayan medeniyetler arasında soy fenomenine dönüş ortaya çıkıyor. Bir insan, gittikçe artan bir şekilde Japonya'da maneviyata ve Asyalılaşmaya doğru eğilimler; Nehru mirasının sonu ve Hindistan'ın "Hindulaşması," Batının sosyalizm ve milliyetçilik fikirlerinin başarısızlığı ve bunun üzerine Ortadoğu'daki 'yeniden-İslamlaşma' ve şimdi Batılılaşmaya karşı Boris Yeltsin'in ülkesindeki Ruslaşmayla ilgili bir tartışma hakkında (birtakım) referanslar ıdır. Gücünün zirvesindeki bir Batı, Batılı olmayan yollardan dünyayı biçimlendirmek için gittikçe daha fazla arzu, istek ve kaynağa sahip olan Batı dışı ülkelerle yüz yüze gelmekte.

Batılı olmayan toplumların elitleri, geçmişte çoğunlukla Oxford, Sorbonne veya Sandhurst'ta eğitilmiş ve Batılı tavır ve değerleri sindirmiş, Batı ile ilgili insanlardı. Batılı olmayan ülkelerin halkı (ise) aynı müddet içinde, çoğunlukla ve derin bir şekilde yerli kültürle donanmış halde kalmışlardır. Ancak şimdi bu ilişkiler tersine dönmektedir. Batılı olmayan birçok ülkede elitlerin yerleşmesi ve Batı'dan uzaklaşması görülürken, aynı zamanda, Batılı -çoğunlukla Amerikan- kültür, tarz ve alışkanlıkları halk kütleleri arasında daha popüler hale gelmektedir.¹²⁷

¹²⁷ Walt, Stephen M. "The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order" ,s.188

Beşincisi, siyasi ve ekonomik olanlara göre daha az değişme eğilimi gösteren kültürel özellik ve farklılıkların uyuşma ve ayrışmaları da bu yüzden, onlara göre daha kolaydır. Eski Sovyetler Birliği'ndeki komünistler demokrat, zenginler fakir ve fakirler zengin olabildi; fakat Ruslar Estonyalı veya Azeriler Ermeni olamadılar. Sınıf ve ideoloji mücadelelerindeki anahtar soru, "Sen hangi taraftasın?" biçimindeydi ve insanlar taraflar arasında tercihte bulunabilir, bulunur ve taraf değiştirebilirdi. Medeniyetler arasındaki çatışmalarda ise bu soru, "Sen nesen?" şeklindedir. Bu ise bir veridir ve değiştirilemez. Bosna'dan Kafkasya ve Sudan'a kadar bildiğimiz gibi, söz konusu soruya verilecek yanlış bir cevap kafaya yenecek bir kurşun anlamına gelebiliyor. Hatta, etnisiteden daha fazla olarak din, insanlar arasında keskin ve dışlayıcı şekilde bir ayırım yapıyor. Bir insan yarı Fransız ve yarı Arap ve aynı anda iki ülkenin bile vatandaşı olabilir. Bundan daha zor olan şey, yarı Katolik ve yarı Müslüman olmaktır.¹²⁸

Son olarak ekonomide bölgecilik artıyor. Bölgesel çerçevede kalan toplam ticaret oranları 1980 ila 1989 arasında Avrupa'da yüzde 51'den 59'a, Doğu Asya'da yüzde 33'den 37'ye ve Kuzey Amerika'da yüzde 32'den 36'ya çıkmıştır. Gelecekte bölgesel ekonomik blokların önemi muhtemelen artmaya devam edecektir. Bir yandan, başarılı ekonomik bölgecilik medeniyet bilincini destekleyecek, diğer yandan da ekonomik

¹²⁸ Глобализация и перспективы современной цивилизации. ,s.177

bölgecilik ancak ortak bir medeniyet içinde kök saldığı zaman başarılı olabilecektir. Avrupa Topluluğu, Avrupa kültürü ve Batı Hıristiyanlığı'nın paylaştığı temele dayanır. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'nin başarısı Amerika, Kanada ve Meksika kültürlerinin halihazırda devam etmekte olan odaklaşmasına dayanıyor. Japonya ise tam aksine, Doğu Asya'da bunlarla kıyaslanabilir bir ekonomik varlık meydana getirmekte zorluklarla karşılaşılıyor; çünkü Japonya, kendine has özellikleri olan bir toplum ve medeniyettir. Japonya, diğer Doğu Asya ülkeleriyle güçlü ticaret ve yatırım bağları geliştirebilse bile söz konusu ülkelerle arasındaki kültürel farklılıklar, Japonya'nın Avrupa ve Kuzey Amerika'dakine benzer bölgesel bir entegrasyonu ilerletmesini sınırlar ve belki de engeller.¹²⁹

Bunun aksine, ortak kültür, Çin Halk Cumhuriyeti ile Hong Kong, Taiwan, Singapur ve diğer Asya ülkelerindeki deniz aşırı Çinli topluluklar arasındaki ekonomik ilişkilerin hızla genişlemesine açık bir şekilde imkan sağlıyor. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, kültürel ortaklıklar gittikçe artan bir şekilde ideolojik farklılıkları bertaraf ediyor ve Kıta Çin'i ile Taiwan yakınlaşıyor. İktisadi bütünleşmenin ön şartı eğer kültürel ortaklık ise, Doğu Asya'da geleceğin başlıca ekonomik bloğu muhtemelen Çin'in etrafında toplanacaktır. Aslına bakılırsa, bu blok şimdiden meydana geliyor. Bölgedeki mevcut Japon hakimiyetine rağmen endüstri, ticaret ve sermaye için yeni bir odaklaşma noktası olarak Çinli temeline dayanan

¹²⁹ Medeniyetlerin Çatışması.,<http://www.derinsular.com/pdf/medeniyetler-catismasi.pdf>, s.14

Asya ekonomisi hızlı bir biçimde oluşuyor.¹³⁰ Bu stratejik bölge, teknoloji ve üretim kapasitesinin önemli bir kısmını (Taiwan); müteahhitlik, pazarlama ve hizmet alanlarında sivrilmiş bir beceriyi (Hong Kong); nefis bir iletişim şebekesini (Singapur); muazzam bir mali sermaye birikimini (her üçü de) ve geniş bir toprak, kaynak ve işgücü bütünlüğünü (kıta Çin) ihtiva ediyor.¹³¹ Bu etkin ağ, Guangzhou'dan Singapur'a, Kuala Lumpur'dan Manila'ya çoğu zaman geleneksel kabilelerin büyümelerine istinaden -Doğu Asya ekonomisi-nin omurgası olarak tasvir edilmektedir.¹³²

İran, Pakistan, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan ve Afganistan gibi Arap olmayan 10 Müslüman ülkeyi bir araya getiren Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın temelini de kültür ve din oluşturuyor. Esas olarak 1960'larda Türkiye, Pakistan ve İran tarafından kurulan bu teşkilatın diriltilmesi ve genişletilmesindeki nedenlerden biri, bu ülkelerdeki muhtelif liderlerin, Avrupa Topluluğu'na kabul edilme şanslarının olmadığını kavramalarıdır. Benzer şekilde Caricom, Orta Amerika Ortak Pazarı ve Mercosur da ortak kültürel temellere dayanır. Daha geniş bir Karayipler - Orta Amerika ekonomik varlığı inşa etmek için gösterilen çabalar, her ne kadar Anglo -

¹³⁰ L.V., Qumilev **Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации...**,s.93

¹³¹ N.S., Trubechkoy. . **Европа и человечество**,s.90

¹³² Samuel Huntington.**The Clash of Civilizations**

[/http://history.club.fatih.edu.tr/103%20Huntington%20Clash%20of%20Civilizations](http://history.club.fatih.edu.tr/103%20Huntington%20Clash%20of%20Civilizations), 06.03.10, s.12

Latin bölünmesi arasında bir köprü kuruyorsa da başarısız kalmaya mahkûmdur.¹³³

İnsanlar kimliklerini etnik ve dini terimlerle tanımladıkça, farklı din ve etnik yapılara mensup insanlarla kendileri arasında birbirlerine karşı bir "biz" ve "onlar" ilişkisinin var olduğunu muhtemelen görecektir. Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da ideolojik olarak tanımlanan devletlerin sona ermesi, geleneksel etnik kimlik ve husumetlerin öne alınmasına izin veriyor. Kültür ve din farklılıkları, siyasi sorunlar üzerinde insan haklarından, göç, ticaret, iş ve çevreye kadar uzanan farklılıklar meydana getiriyor. Coğrafi yakınlık, Bosna'dan Mindanao'ya kadar toprak taleplerinden ileri gelen mücadelelerin doğmasına neden oluyor.¹³⁴ En önemlisi (ise), Batı'nın kendi liberalizm ve demokrasi değerlerini evrensel değerler olarak öne çıkarmak, askeri üstünlüğünü sürdürmek ve ekonomik çıkarlarını arttırmak için gösterdiği çabalar, diğer medeniyetlerden aksi yönde tepkiler gelmesine neden oluyor. İdeoloji temelinde ittifaklar kurmak ve destek sağlayabilmek imkanı gitgide azaldıkça, hükümetler ve gruplar sürekli artan bir şekilde ortak din ve medeniyet kimliğine başvurmak yoluyla destek sağlamaya girişeceklerdir.

Medeniyetlerin çatışması, böylelikle iki düzeyde ortaya çıkar. Mikro düzeyde komşu gruplar, medeniyetler arasındaki fay kırıklıkları boyunca, toprak ve birbirleri üzerinde kontrol kurmak için çok kere

¹³³ T. Meyer Identity Mania: **Fundamentalism and the Politicization of Cultural Differences.** , s.33

¹³⁴ U.V. Yakoveç. Глобализация и взаимодействие цивилизаций,s.335

şiddetli bir şekilde mücadele ederler. Makro düzeyde (ise) farklı medeniyetlere mensup devletler görece bir askeri ve ekonomik üstünlük uğruna rekabet eder, uluslararası kuruluşlar ve üçüncü taraflar üzerinde kontrol kurmak için mücadeleye girer ve kendi özel politik ve dini değerlerini rekabetçi bir anlayışla öne çıkarırlar.¹³⁵

Bir makale olarak başlayan medeniyet çatışmasını kitaplaştırıp uluslararası literatüre koyan Huntington dünyayı belli başlı medeniyetlere ayırarak yaşanan çatışmaların sebeplerini medeniyetler arası farklılığa bağlarken Soğuk Savaş sonrası düşmansız kalan Batı'ya düşman yaratmıştır.

3.2. Samuel Huntington ve Yeni dünya düzeni paradigması

Medeniyetler Çatışması”, her şeyden önce, içinde yaşadığımız çağın kendine özgü yanlarını nasıl anlamamız gerektiğine dair bir açıklama modeli sunmaktadır bize. Tıpkı yaşadığımız gerçekliği “tarihin son bulmuş” olduğunun göstergeleri istikametinde okuyan “Tarihin Sonu” tezi gibi. Ama daha önemlisi bu tez. tıpkı aynı gerçekliği modernizmin krizi, modernizmin sonu, geç kapitalizmin mantığı, postmodern bir dönemin başlangıcı veya modernizmin daha bir radikalleşmesi. düşünümsel modernliğin başat olması şeklinde tanımlamaya girişen

¹³⁵ Medeniyetlerin çatışması, <http://www.derinsular.com/pdf/medeniyetler-catismasi.pdf>, s.17

açıklama çerçevelerinin eşliğinde düşünülmesi gereken bir çerçeve gibidir.¹³⁶

“Medeniyetler Çatışması” tezi, Samuel P. Huntington tarafından 1993 yılında ortaya atılmış ve çok tartışılmış bir yaklaşımdır. Huntington “Medeniyetler Çatışması” ile ilgili makalesinin “Bundan Sonraki Mücadele Modeli” başlığını verdiği giriş bölümünde şöyle diyor: “Dünya siyaseti yeni bir safhaya giriyor ve entellektüeller daha başkalarıyla birlikte bu durum karşısında, tarihin sonu, millî devletler arasında geleneksel rekabetlerin geri dönüşü, globalizm ve tribalizm pistonlarının çekişmesi yüzünden millî devletin gerilemesi türünden görüşlerin her biri doğmakta olan realitenin muhtelif yönlerini yakalıyor. Bununla beraber, onların tamamı, muhtemelen gelecek yıllarda global politikanın alacağı vaziyetin hayatı ve gerçekten merkezî bir yönünü gözden kaçırıyorlar.”¹³⁷

Okuyucu, kitabın sayfalarında değişik baklacılarından bu açıklama modelinin farklı değerlendirmelerine tanık olacak Kısaca. Huntington’ın söylemeye çalıştığı şey bugün uluslararası ve kültürlerarası karmaşık düzende kendini açığa yavaş yavaş çıkarmakta olan başat olgunun bir medeniyetler çatışması olduğudur Görünürde ne bir sınıf çatışması ne de mutlu liberallikle son bulan bir tarihin eşiğindeyiz. Fukuyamanın gösterdiği tüm ampirik verilerin aksine bugün (Huntington’a göre) sekiz

¹³⁶ A.A. Elyanov Глобализация и догоняющее развитие, s.25

¹³⁷ Medeniyetlerin Çatışması, <http://www.derinsular.com/pdf/medeniyetler-catismasi.pdf>, A.g.e., s.6

fay hattında teşhis edilebilen medeniyetler arasındaki gerilimler alabildiğine hareketli bir yeni tarihin eşiğinde olduğumuzu göstermektedir.¹³⁸

Gerek Körfez Savaşı’nda Müslüman ve Hristiyan dünyalar arasında oluşan siyasi bilinç, gerekse Cezayir halkına Batılı ülkelerin reva gördükleri özgürlük düşmanı askeri diktatörlüğün hafızalardaki yerleşimi, hatta Bosna’daki soykırım teşebbüsleri karşısında Batılılar’ın lakayt tutumlarının İslam dünyasındaki yansımaları ve özgürlüğün beşiği Fransa’da okullardaki başörtüsü yasağı uygulaması. Salman Rüşdi olayı ve s.: bunların hepsi bir medeniyetler savaşının tam ortasında bulunuyor olduğumuz ve bu savaşın en demirbaş protagonistlerinin “Biz” ve “Batılılar” olduğu fikrini kabul etmeye bizleri çok duyarlı kılıyor Huntington’ın uygarlıklar savaşı tezi bu bakımdan önemli bir açıklama gücünü işin başında haiz görünmektedir Gerçekten de modernleşme teorilerinin tüm öngörülerine rağmen bugün millî, etnik ve dinsel bilinçlenmelerde ve bu bilinçlenmelerin sosyal ve siyasal şiddetin kaynağı haline gelmesine her geçen gün biraz daha tanık olmaktayız. Modernleşme teorilerinin öngörülerini bu tür gerilimlerin modernleşmeye paralel olarak ortalıktan çekileceği yönündeydi Beklendiği gibi olmadı Huntingtona göre uluslararası ilişkilerde yeni ortaya çıkan birçok

¹³⁸ A.A. Qalkin *Диалог цивилизаций в течение времени*, s.27

durumun kaynağı ne ekonomik ne de siyasal güç iradesine dayanmakta tüm aradığı bir medeniyet şovenizminin tatminidir.¹³⁹

Huntington'ın değerlendirdiği tüm ampirik veriler aslında modernleşme veya post modernleşme veya tarihin sonu teorisyenlerinin dikkatinden kaçtığını söylemek haksızlık olur. Aynı gerçekliği onlar da kendi iddiaları açısından okumakta ve realiteye dönük farklı siyasî bilinçlerin oluşmasında işlevsel olmaktadırlar. Kuşkusuz realitenin bilinçten doğru kurulduğu yönündeki fenomenolojik bulguyu hayırla yad etmek geliyor içimizden Burada diğerlerinin yanısıra Huntington'ın medeniyetler üzerinde odaklanan açıklama modelinin nasıl bir siyasî iradeyle eşgüdümlü olarak çalıştığı önemli bir sorudur Bu derlemedeki yazıların birçoğu böylesi bir soruyu sormakta ve cevabını üstlenmektedirler Takdir edilmeli ki, her sorunun sorulduğu yer muhtemelen Huntington'ın önerdiği realite algısına seçenek üretme iradesine tabidir. Her biri sonuçta realitenin şöyle değil de böyle algılanması gerektiği yönündeki sözdenesnel teşhisle realiteyi inşa iradesini de göstermektedir. Her biri de tıpkı Kuhn'un açıklama modellerine karşılık gelen paradigmlarında olduğu gibi bazı şeyleri açıklamaya yönelmekten dolayı bazı şeyleri de açıklamaktan yoksun kalacak, birçok şeyi açıkta bırakacaktır.¹⁴⁰ Tüm bu açıklama modelleri

¹³⁹ A.N Quliyevskiy V.V. ., Xlipun Межкультурные коммуникации в современном мире в контексте конфликта цивилизаций, s.73

¹⁴⁰ A.A. Elyanov, Глобализация и догоняющее развитие.,s.11

saf bilimsel bir vasatta yürütüldüğü varsayıldığı sürece sadece bilimsel yöntemin eleştirilerine tabi tutulabilirler. Ancak özellikle sosyal bilimlerin tabiatına uygun olarak, bir paradigmanın aynı zamanda bir siyasal öneri olduğu gözönünde bulundurulduğunda, sözkonusu hiçbir öneri bilimsel safiyeti düzeyinde ele alınamaz. Kuşkusuz Huntington'ın medeniyetler çatışmasına odaklanan paradigmasını da dikkat çekici veya ilginç kılan ne açıklama gücündeki yükseklik ne de tüm kurallarına uyularak yapılmış bir teorik kurgu olmasıdır. Onu ilginç kılan, yaygınlık kazanmasını sağlayan yanının daha ziyade bu siyasal kullanışlılığı olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹⁴¹

Huntington'ın açıklama modelinin, sosyolojik bir analize medeniyet kavramını konu etmekle sosyolojik teamüllere aykırı davrandığı söylenebilir. Sosyolojik uyuşumlarda sınırlan kesin hatlarla çizilemeyen muğlak bir deyim olarak karşılanmış olan medeniyet kavramına odaklanmanın neredeyse zorunlu olarak ihmal etmek zorunda olduğu birçok boyut vardır Örneğin Huntington, sınıfların varlığını ve bunların ekonomik hayatta oluşturdıkları gerilimleri ve bunların kimi zaman medeniyetler üstü teşekküllerini görmezlikten gelmektedir Aynı şekilde modernleşme teorilerinin göz diktikleri birçok kültürel ve sosyal gelişmenin açıklanışını da ihmal etmiş gözükmektedir. Aslında kendisi bu ihmali tercih ettiğini söyleyerek kendi görüşündeki daralmayı

¹⁴¹ V.İ. Tolstıx **Будущее цивилизации в контексте диалога культур**, s.35

haklılaştırmayı denemektedir. Kendi görüşünü paradigmalar kulvarında değerlendirdikten sonra sözkonusu ihmali ancak görülmesi gereken başka sorunları görünür kılmak için tercih ettiğini rahatlıkla söyleyebilecektir.¹⁴²

Körfez Savaşı, Cezayir olayı, Bosna soykırımı, Salman Rüşdi olayı gibi durumların ne sınıfsal ne de modernleşme baklacılarından açıklanabilecekleri gözönünde tutulduğunda haksız görülmeyebilir de. Ancak burada görülmesi gereken ve elinizdeki derlemedeki birçok yazının işaret ettiği gibi, Huntington bütün bu haklılığını böylesi bir yola sapmış olmanın doğal sonucu olarak Batı merkezli oryantalist bir bakış açısını daha da pekiştirmek için istihdam etmektedir.¹⁴³ Dolayısıyla bu haksızlık çok da masum bir nesnel geçerlilik iddiasıyla yetinmemekte, yeni dünya düzeninde Batı'ya karşı muhtemel herhangi bir uygarlık seçeneğine karşı Batılıların şiddet kullanımı da dahil her çeşit tedbire başvurumunun anlaşılır kılınmasında işe koşulmayı zımnen hatta yer yer açıkça kabullenmektedir.¹⁴⁴ Huntington, 21. yüzyılın din ağırlıklı bir medeniyetler çatışmasıyla belirleneceğini ifade ederek, Çin uygarlığını ve İslam'ı, Batı'nın yeni düşmanları olarak lanse etmekte ve tanımladığı sekiz uygarlığın arasında, en ciddi çatışmaların İslam uygarlığı ve Çin uygarlığı ile Batı uygarlığı arasındaki çatışma olduğunu söylemektedir.¹⁴⁵

¹⁴² Ş. Sulatnov Основная проблема для Запада ислам // **Россия и мусульманский мир**. — 2009. - №6. — s. 162

¹⁴³ E.R. Taqirov. «Война карикатур» или «война цивилизаций»? (Конфликтологический подход к проблеме) s. 126

¹⁴⁴ Z.A. Sokuler Столкновение или диалог цивилизаций? Современные цивилизационные исследования, s.80

¹⁴⁵ Samuel Huntigton, **Столкновения цивилизаций** , s.148

Bu çerçevede “Batı medeniyetinin varlığını sürdürmesi, Amerikanın Batılı kimliğini yeniden onaylamasına ve Batılıların, medeniyetlerinin evrensel değil, tek ve biricik (unique) nitelik taşıyan bir medeniyet olduğunu kabul ederek, onu Batılı olmayan toplumlardan gelen saldırılara karşı yenilemek ve korumak için birleşmelerine bağlıdır.” Sonuç olarak, medeniyetler arası bir dünya savaşının önlenmesi, dünya liderlerinin küresel politikaların çok medeniyetli niteliğini kabul etmelerine ve bu niteliği sürdürmek için işbirliği yapmalarına bağlıdır.

Huntington'un 21. yüzyıldaki yeni emperyalizmin kültürel temelini atmak istediğini, ancak Batı dışındaki medeniyetleri farklı ilan ettiği ve ayrımcılık yaptığı için başaramadığını ifade etmektedir. Yani, Huntington yeni dünya düzeninin tesisi için, yeni düşman yaratmanın alt yapısını hazırlamaya çalışmış ve yönlendirmelerde bulunmuştur.¹⁴⁶

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından, kendine bir düşman arayan Batı, “Medeniyetler Çatışması” teziyle birlikte “fundamentalizm” adı altında yeni bir düşman bulmuştur.

Huntington'un “Medeniyetler Çatışması” tezi yabancı ve yerli akademik ve politik çevrelerde ve medyada yoğun olarak tartışılmıştır. Siyasal karar mekanizmaları ile siyaset teorisyenleri arasında ilginç bir hukukileştirme ve meşrulaştırma ilişkisi olagelmıştır. Özellikle siyasal

¹⁴⁶ Samuel Huntington, **The Clash of Civilizations**
[/http://history.club.fatih.edu.tr/103%20Huntington%20Clash%20of%20Civilizations](http://history.club.fatih.edu.tr/103%20Huntington%20Clash%20of%20Civilizations), s.17

değişimin ve yeni dünya düzen arayışlarının yoğunlaştığı dönemlerde bu ilişki tarzı daha da yaygınlık kazanmaktadır. Soğuk savaş sonrası dönemde yeni dünya düzeni sloganı çerçevesinde yaygınlaşan yeni teoriler hakim siyasi güçlere kamuoyu oluşturma ve meşruiyet kazandırma doğrultusunda önemli hizmetler sunmuşlardır. En çarpıcı misalini Fukuyama'nın 'Tarihin Sonu' tezinde gördüğümüz bu ilişki türünün son misali Huntington'un 'Medeniyetler Çatışması' tezidir. Muhteva açısından birbiriyle çelişen bu iki tez zamanlama ve ABD dış politikasının teorik zeminini oluşturmak bakımından ciddi benzerlikler arz etmektedir.¹⁴⁷

Yukarıda değinilen tüm değerlendirmeler, Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezinin, yeni dünya düzeni içinde, Batı'ya yeni bir düşman bulma stratejisinin teorik çerçevesini oluşturmayı amaçladığını göstermektedir.

¹⁴⁷ Samuel Huntigton, Столкновения цивилизаций , s.198

SONUÇ

Huntington'ın 1993 yılında yayınladığı “Medeniyetler Çatışması mı?” bir makaleye ve 1996 yılında yayınladığı “Medeniyetler Çatışması” isimli bir kitaba dayanan tez, bugün Dünya düzenini belirleyen baskın eğilimin uluslararası ve kültürler arası (dolayısıyla inançlar arası) ortamda kendini göstermekte olan “uygarlıklar çatışması ve çarpışması” olduğudur. Huntington, bu çatışmanın Dünya'nın (önümüzdeki) yeni tarihini belirleyeceğini ifade etmektedir.

Huntington bu tezini başka göstergelerle doğrulamaya çalışır. Örneğin uygarlıklar arası farklılığın yüzyılların eseri olduğunu ve adeta genetik olarak kodlanmış sayılabilecek kadar derin olduğunu ifade eder. Dünya'daki küresel değişmelerin insanlardaki kendi uygarlıklarının bilincini artırdığından söz eder. Yine global değişimlere bağlı olarak yerel ve ulusal kimliğin zayıfladığını, bu arada din alanında sekülerleşmeden de uzaklaşıldığını öne sürer; adeta dinin yeniden doğuşuna işaret eder. Batılı ülkelerde Amerikan tarzı yaşamın yaygınlaştığını, Batılı olmayan ülkelerde ise elitlerin yerelleşmeye yatkınlık gösterdiğini anlatır. Kültür ve inanç özelliklerinin değişmesinin ekonomik ve politik değişimlere göre daha zor olduğunu belirtir. Örneğin “Bir kişi, birisi etnik diğeri yurttaşlık olmak üzere iki ulusal kimliğe sahip olabilir ama yarı Hristiyan, yarı Müslüman olamaz” der. Son olarak ekonomik bölgeciliğin arttığını ve

bunun da giderek uygarlık bilincini artırdığını ifade eder. Sonuç olarak biri mikro, diğeri makro olmak üzere uygarlıklar arası çatışmanın iki farklı boyutuna ulaşır.

Medeniyetler çatışması ile sorunlar çözüme kavuşamamıştır. Sorunların çözümü ayırıştırmak değil birleştirmek olmalıdır.

İnsanlar kimliklerini etnik ve dini terimlerle tanımladıkça, farklı din ve etnik yapılara mensup insanlarla kendileri arasında birbirlerine karşı bir "biz" ve "onlar" ilişkisinin var olduğunu muhtemelen görecektir. Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da ideolojik olarak tanımlanan devletlerin sona ermesi, geleneksel etnik kimlik ve husumetlerin öne alınmasına izin veriyor. Kültür ve din farklılıkları, siyasi sorunlar üzerinde insan haklarından, göç, ticaret, iş ve çevreye kadar uzanan farklılıklar meydana getiriyor. Coğrafi yakınlık, Bosna'dan Mindanao'ya kadar toprak taleplerinden ileri gelen mücadelelerin doğmasına neden oluyor. En önemlisi (ise), Batı'nın kendi liberalizm ve demokrasi değerlerini evrensel değerler olarak öne çıkarmak, askeri üstünlüğünü sürdürmek ve ekonomik çıkarlarını arttırmak için gösterdiği çabalar, diğer medeniyetlerden aksi yönde tepkiler gelmesine neden oluyor. İdeoloji temelinde ittifaklar kurmak ve destek sağlayabilmek imkanı gitgide azaldıkça, hükümetler ve gruplar sürekli artan bir şekilde ortak din ve medeniyet kimliğine başvurmak yoluyla destek sağlamaya girişeceklerdir.

Medeniyetlerin çatışması, böylelikle iki düzeyde ortaya çıkar. Mikro düzeyde komşu gruplar, medeniyetler arasındaki fay kırıklıkları boyunca, toprak ve birbirleri üzerinde kontrol kurmak için çok kere şiddetli bir şekilde mücadele ederler. Makro düzeyde (ise) farklı medeniyetlere mensup devletler görece bir askeri ve ekonomik üstünlük uğruna rekabet eder, uluslararası kuruluşlar ve üçüncü taraflar üzerinde kontrol kurmak için mücadeleye girer ve kendi özel politik ve dini değerlerini rekabetçi bir anlayışla öne çıkarırlar.

“Medeniyetlerin çatışması mı?” tezinde yer yer Huntington'a hak veren eleştiriler de yapılmış ama düşüncelerini yansıttığı şekli sık, güncel, oportünist ve taraflı bulunmuş.

Son olarak şunu söylemek mümkün; Huntington olaylara Batı'dan bakmanın rahatlığıyla, adeta Batının yeni düşmanını tanımlamak gayretindeymiş gibi, İslam medeniyetini rakip olarak göstermiştir. Aslında değinilen konulara ve eleştirilere dikkat edildiğinde son dönem dünyada görülen pratikleri anlamak daha da kolaylaşıyor. Bu bakımdan tez, biraz sabır ve ilgi gösterilerek okunduğunda farklı bakış açıları görmek açısından önemli bir kaynak niteliğinde.

Kaynakça

Kitaplar

1. Ağaoğlu, Əhməd **“Üç mədəniyyət”**, Bakı-Mütərcim-2006
2. Arnold, Toynbee **“Mədəniyyətlərin qarışması”**, çeviren: Hamid Üzgören, 1996
3. Арнолд, Тойнби **«Цивилизация перед судом истории»**, Москва - Прогресс, 1996
4. Арнольд, Тойнби. **Исследование истории**. Москва: АСТ, 2010
5. Abramyan Elen, Abram, **Долго ли осталось нам жить? Судьба цивилизации: анализ обстановки в мире и перспектив будущего**, Moskva Terika: 2006. – s.535 .
6. Avksentyev ,Viktor.A, Dmitriyev , A.V.**Конфликтология: базовые концепты и региональные модели**. М.: Альфа Moskva, 2009.
7. Aleksina, Taqira.A., **Глобализация как предельное расширение культурного пространства и времени // Дипломатия и культура**. Moskva, 2003.
8. Astaşkina, Nadya.V., Şaxray A.M., **Современный диалог цивилизаций Запада и Востока: трудности и перспективы /** Гуманитарный институт. М., 2006
9. Bartold ,Viktor.V. **Мусульманский мир // Ислам**. Энциклопедия культуры и искусства. Moskva: Eksmo y.e.y. , 2010,

10. Benkhabib, Samuel. **Притязания культуры: равенство и разнообразие в глобальную эру.** Moskva: Logos, 2003,
11. Bjezinskiy, Z.. **Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы.** Moskva: Mejdunarodnie otnoseniya, 2009
12. Heyet, Cavad. **Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış (islamdan əvvəl və islam dövrü).** Bakı: Aspoliqraf, 2009
13. **Globalization and civilizations** /Ed. By Mozaffari M. L., N.Y.: Routledge, 2002.
14. **История Османского государства, общества и цивилизации.** Под редакцией Экмеледдина Ихсаноглу. Том 2, Moskva, Vostochnaya Literatura y.e.y., РАН, 2006
15. Kroeber A.L., Kluckhohn C. **Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions.** New York, 1952
16. Nikolayevich , Kuzik Boris, Yakovech Yuriy Vladimirovich, **Истоки и вершины восточнославянской цивилизации,** Moskva: Institut ekonomicheskikh strategiy, 2006
17. Rüstəmov, Yusif **“Fəlsəfənin əsasları”**, Bakı-Azərbaycan Universiteti, 2006
18. **Глобализация и перспективы современной цивилизации.** Moskva: KMK, 2005

19. Qumilev, Lyudmila.V., **Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации.** Moskva, 1993
20. Meyer, Tetcher. **Identity Mania: Fundamentalism and the Politicization of Cultural Differences.** London & N.-Y.: Zed Books, 2001.
21. Mechnikov, Lev İlyich., **Цивилизация и великие реки.** Москва, 1995
22. Samuel, Huntigton, **Столкновения цивилизаций** Москва, АСТ, 2003
23. Skvorchev, Levis.V. **Диалог или столкновение цивилизаций?/ Глобализация. Конфликт или диалог цивилизаций?** Москва, 2002
24. Trubechkoy, N.S.. **Европа и человечество // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.** -Moskva, 1990
25. Tolstix, Vladimir.İ. **Будущее цивилизации в контексте диалога культур // Диалог культур в глобализирующемся мире: мировоззренческие аспекты.** -Moskva, 2005
26. Utkin, Andrey.İ. **Глобализация: процесс и осмысление.** Москва: Логос, 2001,
27. Yakoveç, Urnald.V.. **Глобализация и взаимодействие цивилизаций.** Moskva, Ekonomika. 2003
29. Dawson C., Dynamics of World History, Max Weber, **“The Social Psychology of the World Religions”**, London: Routledge, 1991

30. Зарринкуб, Абдол Хосейн. **Исламская цивилизация**. Москва: Андалус, 2004
31. Ziya, Göyalp “**Türkçülüğün əsasları**”, Bakı- Maarif, 1991
32. Fortunatov, Vladimir, **История мировых цивилизаций**. Sankt-Peterburq, Piter., 2011
33. Ulusel ,Rahid “**Qloballaşma və Türk sivilizasiyası**”, Bakı- Çaşıoğlu, 2005
34. Ulusel, Rahid “**Qloballaşma və harmoniya fəlsəfəsi**”. Bakı:Elm, 2005
35. Xəlilov, Səlahəddin “**Sivilizasiyalarası dialoq**”, Bakı – Adiloğlu, 2009

Makaleler

36. Djozef Nay -младший **Лидерство в преобразованиях и национальная стратегия США // Россия в глобальной политике**. 2006. №4. s. 126-136.
37. Elyanov, A.A. Глобализация и догоняющее развитие // **Мировая экономика и международные отношения**. 2004. №1. s. 3-16.
38. Elay, Pərviz. Qədim türklərin dini baxışlarına dair. **Millətçilik qəzeti**. 12-18 mart 2011-ci il
39. Erman, Altun. Popüler türk kültürünün dünya kültürlerine etkisi ve katkısı // **VI Uluslararası türk kültürü kongresi bildirileri**. IV cilt. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara: 2009

40. Viktorovich, Vladimir, Черный, идеология современного мира: теория и столкновения цивилизаций С.Хантингтона, **Elmi əsərlər** №1(18), 2012
41. Aleksandrov-Derkachenko, Rasil, Диалог цивилизаций против конфликта идеологий // **Свободная мысль**. 2008. - №1. - s. 89-96.
42. Blyumenkarench, M. Глобальные проблемы современного культурного процесса // **Вопросы философии**. 2006. - №5. - s. 160-164.
42. Qlakina, Alla .A. Диалог цивилизаций веление времени // **Россия и мусульманский мир**. - 2007. - №4. - s. 22-29.
43. Qanchev, Radim. Глобализация цивилизации и необходимость новой формы философии // **Вопросы философии**. 2007. - №8. - s. 160-165
44. Quliyevskiy, Anna.N., Xlipun, V.V. Межкультурные коммуникации в современном мире в контексте конфликта цивилизаций // **Известия Волгоградского государственного технического университета**. 2007. - №4 s. 14-16.
45. Sokuler, Zeyd .A. Столкновение или диалог цивилизаций? Современные цивилизационные исследования // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 11: Социология. **Реферативный журнал**. 2003. - № 1. - s. 57-97.

46.Sultanov, Şahin. Основная проблема для Запада ислам // **Россия и мусульманский мир.** — 2009. - №6. - С. 157-164.

47.Taqirov Ednald .R. . «Война карикатур» или «война цивилизаций»? (Конфликтологический подход к проблеме) // **Человеческий фактор: Проблемы психологии и эргономики.** 2006. - №1. — s. 125

48. Цивилизационная модель» международных отношений и ее импликации. «**Круглый стол**» // **Полис.** 1995. - № 1. - s. 88-107.

49.Mathews, B., **Young Islam on Trek: A Study in the Clash of Civilizations,** (Londra: Church Missionary Society, 1926).

49.Grunebaum, G.E. von. **The Problem: Unity in Diversity**//Unity and Variety in Muslim Civilization/Ed. by G.E.von Grunebaum. Chicago, 1955

50. Halliday, Fred. 1997. "The Clash of Civilizations and the Remaking of World

Order," **New Statesman** 126 (4328): 42-43.

51.Walt, Stephen M. 1997. "The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order," **Foreign Policy** Bahar (106): 176-190.

İnternet Kaynakları

52.Medeniyetlerin Çatışması,

https://www.academia.edu/8379666/MEDENİYETLER_ÇATIŞMASI,

[15.09.2013](#)

53. <http://www.derinsular.com/pdf/medeniyetler-catismasi.pdf>

Samuel Huntington. The Clash of Civilizations
/http://history.club.fatih.edu.tr/103%20Huntington%20Clash%20of%20Ci
vilizations

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler” branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
BM-12T grup öğrencisi
Qumaş Bayramova ’nın
“Samuel Huntington “Medeniyetlerin Çatışması”” konusunda yazmış
olduğu bitirme tezine

REY

Qumaş Bayramova tarafından hazırlanan bitirme tezi Giriş, 3 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerini içermekte ve tamamı 110 sayfadan oluşmaktadır. Samuel Huntington “Medeniyetlerin Çatışması” konusunda yazmış olduğu bitirme tezinde genel olarak medeniyet ve kültür tanımının ortaya çıkışından, nedenlerinden , Samuel Huntington ve Yeni Dünya Öngörüsü, İslam Uygarlığı ve Batı Medeniyeti, S. Huntington “Medeniyetlerin Çatışması” kavramı , Yeni Dünya Düzeni ve uygarlıklar ile iletişimi incelenmiştir.

Qumaş Bayramova'nın Samuel Huntington “Medeniyetlerin Çatışması” konusunda yazmış olduğu bitirme tezi yukardaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

Dr. Elşen MEMMEDLİ
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
Öğretim görevlisi

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler” branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
BM-12T grup öğrencisi
Qumaş Bayramova 'nın
“Samuel Huntington “Medeniyetlerin Çatışması”” konusunda yazmış
olduğu bitirme tezine

REY

Qumaş Bayramova tarafından hazırlanan bitirme tezi Giriş, 3 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerini içermekte ve tamamı 85 sayfadan oluşmaktadır. Samuel Huntington “Medeniyetlerin Çatışması” konusunda yazmış olduğu bitirme tezinde genel olarak medeniyet ve kültür tanımının ortaya çıkışından, nedenlerinden , Samuel Huntington ve Yeni Dünya Öngörüsü, İslam Uygarlığı ve Batı Medeniyeti, S. Huntington “Medeniyetlerin Çatışması” kavramı , Yeni Dünya Düzeni ve uygarlıklar ile iletişimi incelenmiştir.

Qumaş Bayramova'nın Samuel Huntington “Medeniyetlerin Çatışması” konusunda yazmış olduğu bitirme tezi yukardaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

Dr. Nazim CƏFƏROV

“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
Öğretim görevlisi